

**ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ ОМУЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ САДРИДИН АЙНӢ**

Ба ҳуқуқи дастнавис

ТДУ 371+373

ТКБ 74.204+74.2

Ш-96

ШУКУРЗОДА ХУРШЕДИ АБДУМУМИН

**ТАШАККУЛИ ФАЪОЛИЯТИ ТАЪЛИМӢ-ТАҲҚИҚОТИИ
МУАЛЛИМОНИ ОЯНДАИ СИНФҲОИ ИБТИДОӢ ДАР РАВАНДИ
ОМУЗИШИ НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЯИ ҲАЛЛИ МАСЪАЛАҲОИ
МАТНӢ**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа – PhD аз
рӯйи ихтисоси 6D010200 – педагогика ва методикаи таълими ибтидоӢ
(илмҳои педагогӣ)**

Душанбе -2023

Диссертатсия дар кафедраи методикаи таҳсилоти ибтидоии факултети педагогикаи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ омода гардидааст.

Роҳбари илмӣ:

Бегимов Хусен Худоёрович, номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти кафедраи методикаи таҳсилоти ибтидоии факултети педагогикаи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ

Муқарризонӣ расмӣ:

Гулматов Файз, доктори илмҳои педагогӣ, профессор, мудирӣ шуъбаи педагогика ва таҳсилоти муосири Академияи таҳсилоти Тоҷикистон

Мирзозода Раҳмоналӣ Рачаб, номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, директори Маркази ҷумҳуриявии таълими методии назди Вазорати маориф ва илми ҷумҳурии Тоҷикистон

Муассисаи тақриздиханда

Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Ҳимояи диссертатсия санаи 1-уми июли соли 2023, соати 9⁰⁰ дар ҷаласаи Шурои диссертатсионии 6D.KOA-026 назди МДТ “ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров”(735700. Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Суғд, шаҳри Хучанд, гузаргоҳи Мавлонбеков 1) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия ва автореферати он дар китобхонаи марказии МДТ “ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров” ва сомонии он www.hgu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат _____ соли 2023 фиристода шуд.

Котиби илмии шурои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои филологӣ, дотсент

Н.А. Ҳамробоев

Муқаддима

Мубрамии мавзӯи таҳқиқот. Дар замони муосири инкишофи ҷомеа, мавриди дигаргунсозии системаи маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон баландбардории кадрҳои нави сифати педагогӣ мақоми хосеро доро мебошад. Хусусияти технологияи муосири таълим, ин омодагии касбии омӯзгорон оид ба ноилшавии натиҷаҳои баланди инкишофи эҷодии шахсият ба ҳисоб меравад.

Ҳоло ба омӯзгор талаботҳои ҷиддӣ оид ба омодагии касбӣ гузошта шудааст. Пешомади амалишавии коркардҳои худинкишофёбии мактаб, ки сарчашмаи рушди эҷодӣ оид ба омӯзгор мебошад, таъя ба навгониҳои педагогӣ, инъикоси худро дар пайдо шудани мактабҳои типӣ нав зухур меёбад, дидан мумкин аст. Айни замон воридшавии унсурҳои нави мазмуни маълумот, технологияи нави таҳсилот мустақамии робитаи мактаб ва илм, мурочиат ба таҷрибаи пешқадами педагогии дунявӣ боз ҳам мақому мароми омӯзгорро дучанд менамояд.

Самти рушди муосири мактаб, мураккабшавии таҳсилоти ибтидоӣ ва инкишофи хонанда боиси пурзӯркунии ҷанбаи эҷодкоронаи таълим ва инчунин талаботҳои нав ба навро оид ба омодагӣ-методии муаллимони синфҳои ибтидоиро ба миён меорад.

Ба мактаби муосир омӯзгорони типӣ нав, омӯзгор-эҷодкор, омӯзгор-муҳаққиқ, дорои қобилияти эҷодии ташҳиси усулҳои мухталиф, восита, маҳорати мушоҳидакорӣ, таҳлилқунӣ, дарёфти ҳолатҳои ҳақиқатшабех, муқарарқунии фарқият, ҷудоқунии маҳаки асосӣ, умумигардонӣ, ҳулосабарорӣ, таҳлили интиқодӣ, интиқобқунии стратегия ба ин ё он ҳолати таълимӣ муносиб, ҳамзамон муҳайёқунии муҳити ғаъолноқии ҷустуҷӯии хонандагон омӯзқори дорои тағаққури илмӣ-педагогии инкишофёфта лозим мебошад.

Масъалаи ошқорсозии нуфузи эҷодии шахсият, инкишофи мустақилияти ӯ, салоҳият ба таҳқиқот, тарбияи маънавӣ ва интеллектуалии он яке аз проблемаҳои муосири таҳсилот дар муассисаҳои олиии касбӣ мебошад. Омодақозии омӯзқорони оянда ҳамқун шахсиятҳои мустақил ва дорои фикрқонии интиқодӣ, қобилияти таҳияи системаи таҳсилот, ҳамон вақт имқонпазир мешавад, ки ҷабҳаҳои гуногуни таҷрибаи ғаъолияти эҷодиро дар қурсҳои донишқӯйӣ гирифта бошад. Бинобар ҳамин ҳам, мақсад ва вазиғаҳои донишқоҳҳои омӯзқорӣ аз он иборат аст, ки дар асоси дониш ва маҳоратҳои мустақамӣ дар донишқӯён қобилият ба эҷодӣро инкишоф дода, онҳоро ҳидоят ба равандҳои таҳқиқотӣ қунанд. Фақат омӯзқори эҷодқор, омӯзқори таҳқиқотқӣ боиси ғаъолияти амалиқозии равандҳои навгониҳо дар мактаб, барандаи технологияи педагогии нав шуда метақонад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Ақидаҳои боэътимоди асосиро оид ба оmodасозии омӯзгорон, қонуниятҳои умумии инкишофи мактаби олиро таҳқиқотҳои олимони С.И. Архангелский, Ю.К. Бабанский, В.П. Беспалко, В.В. Афанасев ва дигарон шабоҳат медиҳад.

Асосҳои назариявии маълумоти педагогӣ тасвири худро дар таҳқиқотҳои Г.А. Барабашев, В.А. Кан-Калик, А.В. Мудрик, В.А. Слостенин, Т.И. Шамова ёфтаанд. Ба номгуи маълумотҳои касбӣ таҳқиқотҳои педагогии О.А. Абдулин, А.Е. Дмитриев, А.И. Кочетов, М.Р. Львов, В.О. Дорофеев, М.И. Моро бахшида шудааст.

Ташаккули шахсияти омӯзгор ва роҳҳои тақмили он санъати касбӣ дар таҳқиқотҳои Н.В. Кузмин, В.А. Ситаров, В.А. Слостенин, Л.В. Спирин, П.Г. Зернова ошкор гардидааст.

Аз ин рӯ, проблемаи таҳлили оmodагии касбӣ-методии омӯзгор пурзӯркунии назариявии қорқарди масъалаҳои вобаста ба оmodагии донишҷӯён ба фаъолияти эҷодӣ, таҳқиқотиро тақозо дорад. Як қатор таҳқиқотҳо (С.И. Архангелский, Т.Г. Горелов, В.И. Загвязинский, В.В. Краевский, Ю.Н. Кулюткин, А.К. Марков, М.М. Левина, М.Г. Коджаспирова, И.В. Иванов ва дигарон) эҷодиётро ҳамчун шартӣ зарурии оmodагии касбӣ мавриди баррасӣ қарор додаанд. Масъалаҳои инкишофи ибтидоии эҷодиётро дар фаъолияти таълимӣ-азхудкунии донишҷӯён, олимони: В.Б. Бондаревский, М.Г. Гарунов, П.И. Пидкасистий, Ю.П. Соколников ва дигарон мебинанд.

Тақмили раванди таълимӣ-тарбиявиро дар мактаб баландбардорӣ, самаранокӣ ва сифати он робитаи бевосита оmodагии касбии омӯзгор вобастагии ногусастанӣ дорад. Таҳқиқоти Ю.К. Бабанский, Н.В. Кузмин, В.А. Слостенин ва дигарон нишон медиҳад, ки аз дараҷаи азбаркунии донишҷӯ, маҳоратҳои малакаҳои омӯзгор ба донишҷӯ, маҳоратҳои малакаҳои хонандагон ниҳоят вобаста буда, боиси салоҳиятнокии ва фаъолияти эҷодии онҳо мегардад.

Яке аз воситаҳои самаранокии фаъолияти омӯзгори оянда: маҳорати эҷодӣ, салоҳияти таҳқиқотӣ дарки мустақамии ягонагии раванди таълим ва таҳқиқотӣ, ки боиси имконияти васеи қалби донишҷӯёнӣ мактабҳои олиӣ омӯзгорӣ ба қори таҳқиқоти илмӣ маҳсуб меёбад. Қалби донишҷӯён ба қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ имконият медиҳад, ки онҳо фаъл бошанд, мустақилияти ҳар яке таъмин шавад ва ҳамзамон имконияти ташаккулёбии маҳоратҳои таҳқиқотӣ дар асоси вуқӯъёбии мақоми омӯзгор-муҳаққик мусоидат намояд.

Ба проблемаи қорҳои таҳқиқотии донишҷӯён як қатор андешаҳои олимони: Н.С. Амелин, В.И. Андреев, А.И. Новик, В.Т. Заценина, А.А. Лебедев, П.И. Пидкасистий ва дигарон ифода ёфтааст. Ба зарурияти қалби донишҷӯён ба фаъолияти таҳқиқоти олимони Ф. Исаев, И.Н. Кобиляский ва дигарон ишора мекунад. Тамоилҳои асосӣ оид ба муайянкунии сохтори ташаккули салоҳиятҳои таҳқиқотӣ, асосноккунии худро дар қорҳои Ю.К. Бабанский, Р.А. Низамов, Л.Ф. Спирин, Н.М. Яковлев, Н.В. Литовченко, Н.О. Заглядин аз ҷиҳати илмию методӣ асоснок шудаанд.

Чараёни ташаккули салоҳиятҳои таҳқиқотии муаллимони ояндаро дар қорҳои: О.А. Абдулин, С.П. Арсенова, В.Б. Бондаревский, И.Ю. Ерофиева, Н.В. Кузмина, ва В.А. Слостенин, Л.М. Салателян, М.Н. Буружукова таҳлил гардидааст. Роҳҳои ташаккули салоҳиятҳои таҳқиқотии омӯзгор дар зимни фаъолияти педагогӣ ва системаи баландбардории тақмили ихтисос аз тарафи Г.П. Скаминский баррасӣ шудааст.

Ҷойгоҳи асосӣ дар ташаккули фаъолнокии эҷодии мутахассиси оянда қорҳои таҳқиқотии донишҷӯ дар давраи таҷрибаи омӯзгорӣ ба ҳисоб меравад. Зарурияти таҷрибаи омӯзгориро дар омодагии таҳқиқотӣ О.А. Абдулин, И.Ю. Ерофеева, В.А. Слостенин, Ф.И. Шербаков, Н.Д. Левитов, Ф.Н. Тализина, В.Н. Пушкин, И.М. Денисова ва дигарон қайд менамоянд.

Ҳамчунин бояд қайд кард, ки масъалаи амалисозии самти касбӣ-методии муаллимони оянда дар рисолаҳои таҳқиқотӣ (М.Р. Арабова, Н.И. Батканова, П.И. Раченко, О.Н. Заглядин, П.И. Кибалко, Л.Г. Литсман, А.Н. Демченкова ва ва дигарон) оид ба таълими фанҳои асосии математикӣ ва ҷалби онҳо ба фаъолияти таҳқиқотӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтааст.

Инчунин тибқи анъанави ташаккули маҳоратҳои таҳқиқотӣ, ки вобаста ба ҳалли масъалаҳои математикӣ сурат мегирад, дар қорҳои Ҳ.Х.Бегимов, Қ.Т.Бурҳонов, В.А. Гусев, Х.А. Джалилов, Н.П. Кострикиной, Д. Пойа, Р.Б. Раҳимов, Т.Б. Раҷабов ва дигарон мавриди пажӯҳиш қарор гирифтааст. Олимон И.В. Жернов, Ю.М. Колягин ва Г.В. Токмазов, Я.Э. Ямоқов чунин маҳоратҳои таҳқиқотиро ҷудо мекунанд, ки мавриди ҳалли масъалаҳои ҷустуҷӯӣ-таҳқиқотӣ дар онҳо ташаккул меёбанд.

Дороии салоҳиятҳои таҳқиқотӣ имконият медиҳад, ки муаллимони оянда масъалаҳои рӯзмарраи пешояндаро бомуваффақият ҳал кунанд, истеъдод ва маҳорати педагогии худро сайқал диҳанд ва заминаи хуби идоракунии равандҳои педагогиро соҳиб шаванд.

Проблемаи баррасишаванда ниҳоят рӯзмарра буда, ҳалли он имконияти мусоиде ба омодагии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ мебошад. Барои ин, раванди таълим боиси инкишофи фаъолнокии азхудкунӣ ва мустақилияти хонандагон гардад, ташаккули дар кӯдакон сайёба ба ҷустуҷӯӣ донишҳои нав, ҳуди омӯзгор бояд дорои сифатҳои шахсияти эҷодкор, кӯшиш ба фаъолияти таҳқиқотии педагогӣ бошад. Айнан аз як тараф, омӯзгор бояд дорои салоҳиятҳои қорҳои таҳқиқотӣ бошад, чунки вай вазифадор аст, ки хонандагони худро ба ин салоҳиятҳо ҳидоят кунад, аз ҷониби дигар – зарурияти ин аз талабҳои дар назди омӯзгор, ҳамчун иштирокчии раванди навгониҳои мактаби муосир, инчунин иштирокчии роҳҳои баландбардории сифати таълиму тарбияи хонандагон мебошад. Ба ақидаи В.А. Сухомлинский: «Аз диди ҳуди мантиқ, бо назардошти асосҳои фалсафӣ, таснифоти эҷодии ӯ, фаъолияти педагогӣ бе унсурҳои таҳқиқот ғайриимкон аст.... Агар Шумо мехоҳед, ки фаъолияти педагогӣ ба омӯзгор хурсандибахш бошад, барои он ки дарси ҳаррӯзаи вай дилгиркунанда, якранг набошад, ҳар як омӯзгорро ба пайраҳаи хушбахти таҳқиқотӣ баред.... Устои

меҳнати педагогӣ мешавад он шахс, ки худро ҳамчун таҳқиқотчӣ дарк кунад».

Чалби донишҷӯён ба эҷодиёт, ба таҳқиқот дар раванди ҳамаи зинаҳои таҳсилот ба вуқӯъ меояд. Асоси фаъолияти таҳқиқоти омӯзгорони оянда дар раванди машғулиятҳои семинарӣ ва амалӣ, инчунин дар раванди навиштани корҳои курсӣ ва рисолаҳои хатм амалӣ мешавад.

Таҳлили умумӣ ва ҳолати кунунии проблема нишон дод, ки дидактҳо, психологҳо ва методистҳо корҳои бисёреро дар ин ҷода, бо назардошти чалби донишҷӯён ба фаъолияти таҳқиқотӣ ба субот расонидаанд. Бар замми ин, баъзе масъалаҳои мавҷуданд, ки то андозае таҳлилу таҳқиқ мевоҳанд. Аз ҷумла, ошкорсозии пурраи модели таҷриба, меъёрҳои таснифотӣ, методикаи омодаسازی муаллимони ояндаи ба фаъолияти таҳқиқотӣ дар мувофиқа бо Стандарти давлатии таҳсилоти олии омӯзгорӣ, роҳҳои ташаккули фаъолияти таҳқиқотии муаллимони оянда, баррасӣ нагардидаанд.

То имрӯз баррасии нокифояи моҳият ва сохтори раванди ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ мавриди омӯзиши предметҳои тахассусии методӣ, ниёз ба тақмили мазмуни омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ва фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар факултетҳои педагогика ба ҷашм мерасад. Инчунин истифодаи нуфузи ҳамаи фанҳои таълимӣ барои самаранокии ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ кифоя нест.

Бинобар ҳамин, **ихтилофоти** ҳалталаби зерин ошкор гардид:

- байни талаботи ҷомеа ба омӯзгори қобили иҷро намудани тамоили таҳқиқотӣ ба ташкили раванди таълимӣ-тарбиявӣ дар мактаб, дараҷаи пасти омодагии муаллимони оянда ба фаъолияти таҳқиқотӣ;

- байни зарурати асосноккунии методҳои таҳқиқот дар таҳқиқотҳои педагогӣ ва нокифоягии зарурии омодагии методологии омӯзгор-муҳаққик;

- байни зарурати ташаккули омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таҳқиқотӣ мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» ва мавҷуд набудани коркарди имкониятҳои ташкили фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ ва мавриди таълими он.

Ихтилофоти зикршуда интихоби мавзӯи таҳқиқотиро муайян намуд: «Ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқоти муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ».

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот: - ошкоркунии имкониятҳо, асосноккунии назариявӣ ва амалан санҷидани шароитҳои ташкили фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар мавриди таълими «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ».

Объекти таҳқиқот: - раванди таълимӣ-тарбиявии таҳсилот оид ба омодаسازی муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар донишгоҳи омӯзгорӣ.

Предмети таҳқиқот: - роҳу усулҳои ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ.

Фарзия таҳқиқот: - ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» самаранок мегардад, агар:

- моҳият, сохтори фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ дақиқ муайян карда шавад;

- имкониятҳои мавҷудаи ҷалби донишҷӯёни факултети педагогика ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» муайян гардад;

- коркарди методии ҷалби донишҷӯёни факултети таҳсилоти ибтидоӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» ба таври зарурӣ ба роҳ монда шавад;

- истифодаи таҷрибаи ҳосилшуда оид ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар ҳалли масъалаҳои матнии душвор амалӣ шавад;

- самаранокии коркарди методӣ тавассути озмоиш санҷида шавад.

Барои расидан ба ҳадафҳо, мақсад ва исботи фарзияи таҳқиқот **вазифаҳои зерин** мавриди ҳаллу фасл қарор мегиранд:

1) Муайянкунии моҳият ва мазмуни омодагии ҷалби муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ;

2) Коркард ва амалисозии имкониятҳои ташкили фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ».

3) Роҳҳо ва усулҳои ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ».

4) Истифодабарии таҷрибаи фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар ҳалли масъалаҳои матнии душвор.

5) Санҷидани самаранокии озмоиши андешаҳои коркардӣ-методӣ оид ба ҷалби муаллимони синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот. Таҳқиқи муаммои илмӣ дар се марҳалаи ба ҳам алоқаманд дар давоми солҳои 2016-2021 амалӣ гардид:

Дар марҳилаи якум (2016-2017) - омӯхтани ҳолати кунунии омодагии муаллимони оянда ба фаъолияти таҳқиқотӣ ва истифодаи он дар ҳалли масъалаҳои методӣ-касбӣ, нишондодҳо ва ифодагарӣ дар фаъолияти таҳқиқотии муаллимон таҳлил карда шуд. Методҳои ташхисии меъёрҳои ифодакунандаи фаъолияти таҳқиқотии муаллимон муайян карда шуд. Озмоиши ислоҳӣ ва дараҷаи омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таҳқиқотӣ муайян гардида ҳисоби оморӣ гузаронида шуда, роҳҳои беҳдошти ин раванд пешгӯӣ карда шуд.

Дар марҳилаи дуюм (2017-2020) - роҳу усулҳо ва имкониятҳои ҷалби муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» дар факултетҳои педагогии донишгоҳҳои омӯзгорӣ коркард гардид. Инчунин роҳу усулҳои методикаи ҷалби муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар

мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» озмоиш карда шуда ва таъсири мусбати он дар раванди навиштани корҳои курсӣ ва рисолаҳои хатм ошкор карда шуд.

Дар марҳилаи сеюм (2020-2021) - натиҷаҳои озмоиши педагогӣ чамбаст, таҳлили назариявии он, таҳлили сифатӣ ва миқдории умумикунӣ ва таҳияи таҷрибавӣ-озмоишӣ, қори таҳқиқотӣ, иншои матни рисола, пешниҳоди маслиҳатҳои методӣ баргузор гардид.

Асосҳои методологии таҳқиқотро ташкил намуданд: - тамоили системавии таълим (В. Белошистая, Э.Г. Юдин ва дигарон), тамоили рушди психологӣ (В.П. Беспалко, И.Ф. Исаев, М.В. Клавин, Г.К. П.П. Блонский, В.А. Слостенин ва дигарон), тамоили фаъолиятнокӣ оид ба ташкили фаъолияти таҳқиқотӣ (В.И. Андреев, В.В. Маткин, А.Н. Леонтев, А.С. Обухов, А.В. Петровский ва дигарон), тамоилҳо оид ба омодагии касбӣ-методии (А.А. Вербитский), назарияи ташаккули шахсияти омӯзгор ва омодагии он ба фаъолияти педагогӣ (В.И. Андреев, Н.В. Кухарев, В.А. Слостенин, А.И. Шербаков ва дигарон), нишондодҳо оид ба назария ва методикаи таҳқиқотҳои педагогӣ (Ю.К. Бабанский, В.И. Загвязинский, В.В. Краевский, М.Н. Скаткин ва дигарон).

Барои ноил шудан ба ҳалли масъалаҳои гузошташуда ва исботи **фарзияи таҳқиқот методҳои таҳқиқотии зеринро истифода намудем:** таҳлили адабиёти фалсафӣ, психологӣ-педагогӣ, омӯзиш ва чамбастии таҷрибаи пешқадам оид ба проблемаи таҳқиқот, моделонӣ, таҳлили барномаю ҳадафҳои методӣ, пурсишномаҳо, суҳбат, мушоҳида, методҳои баҳодихӣ ва худбаҳодихӣ, таҳлили маҳсули фаъолиятҳои таҳқиқотии донишҷӯён, озмоиши педагогӣ, рейтингҳо ва қоркарди омории натиҷаҳои озмоиши педагогӣ.

Пойгоҳи таҷрибавӣ-озмоишии таҳқиқот ДДОТ ба номи Садриддин Айни, ДДК ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, ДДБ ба номи Носири Хусрав интихоб карда шуда буд. Дар таҳқиқот 210 нафар донишҷӯ ва 40 нафар муаллимони синфҳои ибтидоии шаҳри Душанбе иштирок намуданд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот аз инҳо иборат аст:

- моҳият ва мазмуни омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ ҳамчун сифати ҳамгирои шахсият, ки муаллимони ояндаро майли ворид шудан ба муҳити фаъолияти таҳқиқотӣ доранд, инчунин таҷрибаи иҷроии фаъолияти таҳқиқотиро дар ҳолатҳои стандартӣ ва ҳолатҳои проблемавӣ ба роҳ мемонанд, ошкор гардид;

- муқарар ва илман имкониятҳои бомувафақияти ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» асоснок карда шуд;

- меъёрҳо, дараҷаҳои омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ: марокноқӣ (муносибати мусбӣ ба касбӣ ояндаи худ, дарки моҳияти фаъолияти таҳқиқотӣ дар мувофиқатнокии худфаъолиятӣ); когнитивӣ (фаҳмиши методологӣ ва проблемаҳои таҳқиқотии педагогӣ, донишҳои мушаххаси фаннӣ ва ғайраҳо);

фаъолиятноки (маҳоратҳои гностикӣ, маҳоратҳои лоихабандӣ, маҳоратҳои конструктивӣ, маҳоратҳои ташкилӣ, маҳоратҳои коммуникативӣ); рефлексивӣ (қобилияти иҷроӣ таҳлил ва баҳодиҳии нуқтаҳои назари гуногун оид ба проблемаҳои мушаххас, худтаҳлилқунӣ, худбаҳодиҳии фаъолияти таҳқиқотӣ).

- роҳу воситаҳои истифодаи таҷрибаи фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар раванди навиштани корҳои курсӣ ва рисолаҳои хатм коркард шуд.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

- Асосҳои назариявӣ методологии ташаккули фаъолияти таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ҳамчун тақозои замон.

- Ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ чун қисмати таркиби омодагии касбӣ-методии донишҷӯён дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ.

- Фароҳам овардани имкониятҳо оид ба ҷалби муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар мавриди омӯзиши фанҳои математикӣ-методӣ дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ.

- Дараҷаи баланди ташаккулёфтаи фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ин мустақилона ҳалқунии масъалаҳои матнӣ душвор, сифати иҷроӣ корҳои курсӣ ва рисолаҳои хатм мебошад.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот боис ба он аст, ки натиҷаҳои он чунин қисми таркибӣ ба назария ва методикаи таълиму тарбия ворид шуд. Дар кормафҳуми «омодагии муаллимон ба фаъолияти таҳқиқотӣ» ҳамчун системаи ҳамгироӣ омӯзиши предметҳо, инчунин «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» барои ҷалби муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таҳқиқотӣ пешкаш гардид. Дараҷа ва меъёрҳои ташаккулёбии омодагии муаллимони оянда дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» муайян шуд. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонад асоси назариявӣ коркарди ояндаи ин проблема шавад.

Аҳамияти амалии таҳқиқот он аст, ки боиси муайянқунии барномаи корӣ ва васоити таълимии «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» гардид. Инчунин ҳулосаҳо, андешаҳо, ки боиси беҳбудии раванди таълиму тарбия дар донишгоҳҳо мегардад, муҳити мусоидро фароҳам меорад. Маводи рисола метавонанд дар инкишофи системаи тақмили ихтисоси кадрҳои педагогӣ истифода кунанд.

Амалисозӣ ва паҳнкунии натиҷаҳои таҳқиқот: Мазмуни асосӣ ва натиҷаҳои рисола бо иштироки муаллиф дар ҳонишҳои педагогии шаҳрӣ, ноҳиявӣ ва ҷумҳуриявӣ, дар конференсияҳои ҳарсолаи илмӣ-амалии ҳайати омӯзгорону профессорони Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ, Донишкадаи тақмили ихтисоси кормандони маориф (с. 2016-2021) баррасӣ шудаанд.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Оид ба мавзӯи рисола 17 мақолаҳо, ки нуқтаҳои асосӣ ва натиҷаҳои таҳқиқотро ифода мекунанд, аз ҷумла 4 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳо ва нашрияҳои тақризшавандаи

тавсияшудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва КОА-и Федератсияи Россия нашр шудаанд.

Сохтор ва ҳачми диссертатсия. Сохтори рисола бо назардошти мантиқии таҳқиқот ва масъалаҳои гузошташуда чунин аст: сарсухан, ду боб, хулоса, феҳристи адабиёти истифодашуда, ки 175 саҳифаи компютери ро ташкил медиҳад.

Муҳтавои асосии диссертатсия

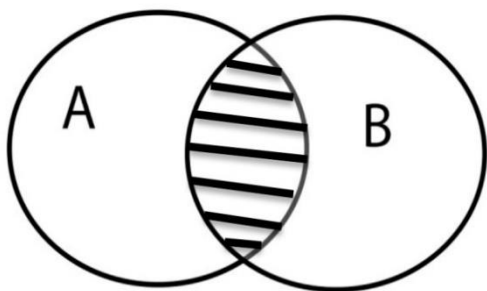
Дар муқаддима муҳимияти масъала асоснок карда шудааст, объект, предмет, фарзия, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот муайян, асоси назариявӣ-методологии пажӯҳиш қайд гардида, давраҳои асосии озмоиши педагогӣ, навгонии илмӣ, аҳамияти назариявӣ амалии кори таҳқиқотӣ, андешаҳои барои ҳимоя пешниҳодшаванда баён карда шудаанд.

Дар боби якум - «**Асосҳои назариявӣ-методологии ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар мавриди омӯзиши фанҳои математикӣ-методӣ**» - моҳияти омодагии муаллимони оянда, мафҳумҳои «фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ», «фаъолияти илмӣ-таҳқиқотии донишҷӯ», «фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ» баррасӣ ва мавриди таҳлил қарор гирифтаанд.

Бояд қайд кард, ки проблемаи фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии қисми таркибии омодагии касбию методии муаллимони оянда дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ ба ҳисоб меравад. Муайян шуд, ки фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ зертобеи фаъолияти таҳқиқотии донишҷӯён буда, дар шаклҳои гуногун зоҳир мешавад. Дар ин ҷода олимони соҳа ба гурӯҳҳои гуногун ҷудо мешаванд. Масалан, мувофиқи ақидаҳои баъзе олимони фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ ба ҳалли проблемаҳои таълимӣ (Т.В. Кудрявтсев, А.М. Матюшкин ва М.И. Махмутов, масъалаҳои таҳқиқотӣ ва супоришҳои таҳқиқотӣ (В.И. Андреев, Ю.Н. Кулюткин ва дигарон) нигаронида шудааст. Масалан, дар фаъолияти таҳқиқотӣ дар раванди ҳалли муаммоҳо диққат ба кашфи донишҳои нав (Л.С. Виготский, С.Л. Рубинштейн) усулҳои нави фаъолият (Я.А. Пономарев, А.Н. Кулюткин) шеваҳои азхудкунӣ (А.М. Матюшкин) равона карда шудааст. Инчунин бо ақидаи В.И. Андреев марҳилаҳои асосии фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии донишҷӯёнро муайян намудааст ва мо дар таҳқиқотии худ ба он така намудем.

Дар ҳамин ҷода пайдарпайии робитаи байни қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ «донишҷӯ» ва «қорҳои таълимӣ-таҳқиқотии донишҷӯ»-ро Амелин Н.С. баррасӣ намуда аст, мо онро тавассути доираҳои Эйлер-Венн чунин тасвир намудам.

Робитаи байниҳамдигарии “қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ донишҷӯ” ва “қорҳои таълимӣ-таҳқиқотии донишҷӯ”

А-корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ донишҷӯ;

В-корҳои таълимӣ-таҳқиқотии донишҷӯ.

Расми 1

Қисми штрихшудаи онҳо умумияти ин намуди фаъолиятҳоро ифода мекунад.

Муқаррар карда шуд, ки фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии донишҷӯён тавассути ҳалли масъалаҳои таълимӣ-таҳқиқотӣ ташкил карда мешавад.

Баъзан стандартҳои таҳсилоти олии касбӣ оид ба омодаسازی муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ва нақшаи таълимии он мавриди баррасӣ қарор дода шуд. Ва муайян гардид, ки маҳоратҳои зарурии таҳқиқотиро муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд доро бошанд. Дар ҳамин замина Н.М. Яковлев чунин маҳоратҳои таҳқиқотиро барои муаллимони оянда зарур медонад: мушоҳидакунии педагогӣ; таҳлилкунии фактҳо; пешниҳоди фарзия; коркарди озмоиш; ҷамъбасти озмоиш; ҷамъбаст дар шакли ҳисобот-реферат, маъруза, коркарди чорабиниҳои таълимӣ-тарбиявӣ; кор бо сарчашмаҳо; истифодаи дастовардҳои илмӣ дар амал.

Дар дарку баррасии маҳоратҳои таҳқиқотии муаллимони оянда олимони С.П. Арсенов, А.М. Поздняков, Т.Б. Рачабов, Т.И. Шамова, Н.С. Амелин, Р.А. Низомов, В.Н. Крахоткина, Н.М. Яковлева изҳори ақида намуда чунин маҳоратҳои таҳқиқотиро ошкор намуданд: 1) кор бо сарчашмаҳо; 2) мушоҳидаи равандҳои методӣ (педагогӣ); 3) таҳия ва ҳалли масъалаҳои методӣ (педагогӣ); 4) таҳлилкунии равандҳои методӣ (педагогӣ); 5) таҳияи фарзия; 6) коркард ва гузаронидани озмоиш, ҷамъбаст ба баҳодиҳии натиҷа; 7) ҷамъбасти мавод дар шаклҳои ҳисобот-реферат, маъруза, мақола, кори курсӣ, рисолаи хатм ва ғайра; 8) истифодаи дастовардҳои илмҳои ҳамгирои методикаи таълим.

Таҳлили нақшаи таълимии ихтисоси «таҳсилоти ибтидоӣ» омодаسازی муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ шаҳодат медиҳад, ки имконияти гуворои ҷалби донишҷӯён ба фаъолияти таҳқиқотӣ мавриди омӯзиши фанни «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» мебошад.

Ин фан дар заминаи донишҳо, маҳорат ва малакаҳои азбаркардаи донишҷӯён, аз ҷумла «Асосҳои математикаи мактабӣ», «Математика» ва «Методикаи таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ» таълим дода мешавад.

Азҳудкунии фанни мазкур дар муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ салоҳиятҳои зеринро ташаккул медиҳад:

- ҷудокунии шарт ва талаби масъала;
- ёфтани шартҳои барзиёдӣ ва норасоии масъала;

- фарқкунии масъалаҳои сода ва таркибӣ;
- ҷудокунии масъалаҳо ба зермасъалаҳо;
- ҷудокунии марҳилаҳои ҳалли масъалаҳои матнӣ;
- моделонии математикии масъалаҳои матнӣ;
- методҳои арифметикӣ, алгебравӣ ва геометрии ҳалли масъалаҳои матнӣ;

- паҳнкунии ҳалли ёфташудаи масъалаҳои матнӣ.

Таҳлили сарчашмаҳои зарурӣ моро водор намуд, ки зери масъалаҳои матнӣ, навишти баъзе ҳолатҳо (равандҳо, ҳодисаҳо) тавассути забони муқаррарӣ ва математикӣ бо назардошти талаботи ягон тавсифи миқдори як ҷузъи ин ҳолат (ёфтани қимати ададии ягон бузургӣ, аз рӯи қимати муайяни бузургҳои додашуда ва робитаи байни онҳо), ё барқароркунии баъзе муносибат ё ёфтани аломатҳои пайдарҳамии заруриро фаҳмем.

Мо дар мавриди ҷалби донишҷӯён ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар раванди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» асосан аз методҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, таҳлил ва таркиббандӣ ҷудокунии масъалаҳо ба зермасъалаҳо ва методҳои муқоиса, аналогия, ҷамъбаस्तкунӣ, абстраксия ва моделонии математикӣ-муқарраркунии сохторию структуравии системаҳои гуногун (масъалаҳо) истифода кардем.

Дар боби дуюм - **«Асосҳои методи ташаккули фаъолияти таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ»** дар донишгоҳ - раванди омӯзиши ташаккул додани фаъолияти таҳқиқотии донишҷӯёни ихтисоси таҳсилоти ибтидоӣ дар ҷараёни таълими фанни мазкур ба мадди назар гирифта шудааст.

Дар ин боб зикр мегардад, ки маҳорату малакаҳои таҳқиқотие, ки асоси фаъолияти таҳқиқотиро ифода мекунанд, бояд ташаккул дода шаванд.

Дар ин ҷода самтҳои гуногун мавҷуданд. Шахсан мо ақидаи технологияи қисмати асосии методикаи ташаккули фаъолияти таҳқиқотиро ба инобат гирифтем.

Бояд қайд кард, ки имрӯз яке аз шаклҳои нави ташкили фаъолияти таълимии донишҷӯён кори мустақилонаи донишҷӯ зери роҳбарии омӯзгор (КМДРО) мебошад.

Дар раванди методикаи ташаккули фаъолияти таҳқиқотии муаллимони оянда мо бештар ба равияи ташкили машғулиятҳои амалӣ ва КМДРО такя намудем.

Лозим ба тазаккур аст, ки марҳилаи якуми моделонии математикӣ ин навишти кӯтоҳи масъала мебошад. Мо аввал навишти мухтасари якчанд масъалаи матнро тартиб додем, баъд супориш додем, ки аз рӯи навишти кӯтоҳи додашуда масъала тартиб диҳанд. Зимни ин амалиёт методи баръаксро дар ҳама марҳилаҳои ҳалли масъалаҳои матнӣ иҷро намудем.

Дар мавриди ҳаллу тартиб додани масъалаҳои матнӣ талаботҳои методи зеринро ба инобат гирифтем:

1. Истилоҳу гуфторҳои матни масъала ба доираи истилоҳҳои толибилмон мувофиқ бошанд.

2. Мазмуни матни масъалаҳо аз муҳити атрофи толибилмон то андозае дур набошанд.

3. Матни масъалаҳо ба воқеият мувофиқ бошад.

Бо назардошти КМДРО мо якчанд намунаҳои онҳоро пешниҳод намудем (дар рисола саҳ. 72-76).

Дар рисола қайд гардидааст, ки фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар раванди таълими «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» ташаккул меёбад, агар онҳо салоҳиятҳои зеринро доро шаванд:

Чудокунии объектҳои додашуда ва матлуби масъала.

1. Муқарраркунии робитаи байни элементҳои масъала.

2. Таҳияи модели математикии масъалаҳои матнӣ.

3. Тартиб додани масъалаи матнӣ аз рӯи нақша ва схема.

4. Чудокунии элементҳои додашуда аз шарти масъалаи матнӣ.

5. Тартиб додани масъалаҳои баръакс.

6. Мушаххасгардонии масъалаҳои матнӣ.

7. Барқароркунии сохтор монандии масъалаҳои шаклан гуногун.

8. Чудокунии масъала бо зермасъалаҳо.

Ҳамзамон истифодаи дурусти салоҳиятҳои мувофиқ дар мавриди ҳалли масъалаҳои матнӣ шаҳодати ташаккули салоҳиятҳои таълимӣ-таҳқиқотӣ буда, ба назарияи марҳиланоки амалиётҳои фикрӣ таъсия менамояд (П.Я. Галперин).

Бояд гуфт, ки мақсаду ҳадафҳои озмоиши педагогӣ аз паҳнкунӣ ва санҷиши самараноки омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таҳқиқотӣ мавриди омӯзиши ҳамгироии “Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ” бо дигар фанҳои сикли математикию методӣ мебошад.

Амалисозии ҳадафҳои гузошташуда масъалаҳои зеринро пеш меоранд:

- таҳияи маҷмӯи хулосакуниҳои методии вобаста ба ҳолат ва муайянкунии дараҷаҳои омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таҳқиқотӣ;

- коркард ва паҳнкунии нақши “Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ” дар омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таҳқиқотӣ;

- амалисозии методикаи ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ;

Кори озмоиши педагогӣ дар се марҳила дар заминаи факултетҳои педагогикаи ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ, ДДК ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, ДДБ ба номи Носири Хусрав сурат гирифт. Ин раванд солҳои 2016-2021-ро дарбар мегирад.

Дар раванди додашуда аз хулосабарории методҳои зерин истифода шуданд: пурсишномаҳо (пурсишнома оид ба «омӯзиши марокзохиркунӣ ба

фаъолияти касбӣ)), «Методикаи ҷумлаҳои нотамо» «Тарҳи илмӣ таҳқиқотӣ-методӣ», методикаи «Худбаҳоидиҳои фарҳанги методологии донишҷӯён», инчунин мушоҳидаи донишҷӯён дар мавриди таҷрибаомӯзии омӯзгорӣ ва фаъолияти касбии муаллимони синфҳои ибтидоӣ. Дар мавриди озмоиши муаллимони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии шаҳри Душанбе (40 нафар) ва донишҷӯёни курси чоруми ихтисоси «таҳсилоти ибтидоӣ» (210 нафар) иштирок карданд.

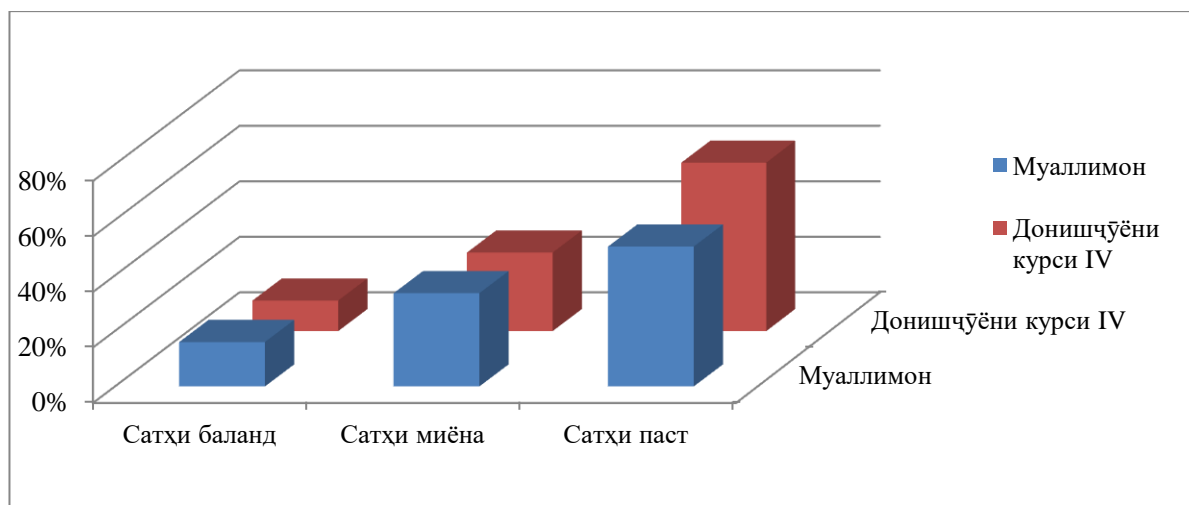
Натиҷаи ҳосилшударо дар ҷадвал ва диаграммаи зерин нишон медиҳем.

Натиҷаи хулосабарорӣ оид ба омодагии муаллимон ва хатмкунандагони ихтисоси таҳсилоти ибтидоии донишгоҳҳо.

Ҷадвали 1

Сатҳи омодагии муаллимони синфҳои ибтидоӣ ва хатмкунандагон ба иҷрои фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ (дар зинаи ибтидоии озмоиши педагогӣ)

Озмоишшавандагон	Сатҳи баланд	Сатҳи миёна	Сатҳи паст
Муаллимон	16%	33,6%	50,4%
Донишҷӯёни курси IV	11%	28,3%	60,7%

Муқоисаи натиҷаҳои гирифташуда шабоҳат медиҳад, ки омодагии муаллимон ва донишҷӯён ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ бештар дар сатҳи паст қарор доранд. Ин натиҷаҳо воқеияти таълими анъанавии пешинро ифода менамояд. Аз ин рӯ, раванди омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таҳқиқот тағйирпазиро меҳаҳад.

Инчунин, дар ин марҳила мо пурсишномаҳоро бо методистони таҷрибаомӯзӣ, роҳбарони қорҳои курсӣ ва рисолаҳои хатм гузаронидем, ки дар ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ, ДДК ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ва ДДБ ба номи Носири Хусрав чунин ифода ёфтааст.

Пурсишнома барои омӯзгорони донишгоҳ

Мақсад: муайянкунии оё омӯзгорони донишгоҳ дар раванди таҳсилот методҳои математикӣ ва омори истифода меkunанд?

1. Оё дар раванди таҷрибаомӯзӣ ба барномаи таҷрибаи омӯзгорӣ коркарди математикии мушоҳидаҳо мавҷуд аст?

2. Оё дар таҳқиқоти корҳои курсӣ коркарди математикӣ ҷой дорад?

3. Оё дар таҳқиқотҳои рисолаҳои хатм коркарди математикӣ мавҷуд аст?

4. Оё дар рисолаҳои хатм тарҳи илмӣ таҳқиқот фарзия мавҷуд аст?

5. Оё дар тарҳи таҳқиқот мақсад ва масъалаҳои таҳқиқот зикр гардида аст?

6. Оё дар тарҳи таҳқиқот донишҳои нав ошкор гардидаанд?

Дар озмоиш (15 нафар) аз ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ ва ДДБ ба номи Носири Хусрав ширкат варзиданд.

Таҳлили натиҷаи пурсишнома чунин аст: дар раванди навишти корҳои курсӣ ва хатм 50% ва 65% коркарди математикии натиҷаҳои мушоҳида ҷой дорад. Инчунин 60% омӯзгорони донишгоҳ истифодаи тарҳи илмӣ таҳқиқотро дар навишти корҳои курсию хатм мавриди истифода қарор надоданд. Ҳамзамон 50% омӯзгорони донишгоҳ оид ба методи пурсишнома, 90% оид ба суҳбат ва фақат 5% таҳлили ислоҳиро медонанд.

Ҳамзамон дар раванди анҷоми озмоиши далел (омил) барқароркунии се сатҳи ташаккулёбии омодагӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоиро дар мавриди омӯзиши курси “Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ” ошкор намудем: сатҳи баланд; сатҳи миёна; сатҳи паст.

Сатҳи паст ифодаи сусти донишҳо ва маҳоратҳо оид ба ҳалли масъалаҳои матнӣ.

Сатҳи миёна ин пайдоиши майлу рағбати ҳалли масъалаҳои матнӣ ва донишҳо, малакаю маҳоратҳои мустақилона ва фаъолнокӣ ба ҳалли масъалаҳои матнӣ, инчунин кӯшиши ҳалли масъалаҳои таҳқиқотӣ на он қадар душвор.

Сатҳи баланд ин майли таҳқиқотӣ-ҷустуҷӯӣ ҳалли масъалаҳои матнӣ, татбиқи методҳои ҳалли масъалаҳои матнӣ дар ҳалли масъалаҳои нисбатан душвор; ҷустуҷӯӣ усулҳои гуногуни ҳал; тартибдиҳии масъалаҳои матнӣ; табдили масъалаҳои матнӣ аз рӯи муодила ва системаи мустақилона ва монанди инҳо.

Асосан натиҷагирӣ оид ба омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқот дар мавриди ҳалли масъалаҳои матнӣ дар қисмати мазмуннок ва фаъолиятнокӣ сурат мегирад.

Қисмати фаъолиятнокии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар ибтидо ва охири озмоиш дар ҷадвали зерин инъикос гардидааст:

Ҷадвали 2

Динамикаи рушди фаъолиятнокии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба пешбурди фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ

Ибтидои озмоиш (эксперимент)	Интиҳои озмоиш (эксперимент)
-------------------------------------	-------------------------------------

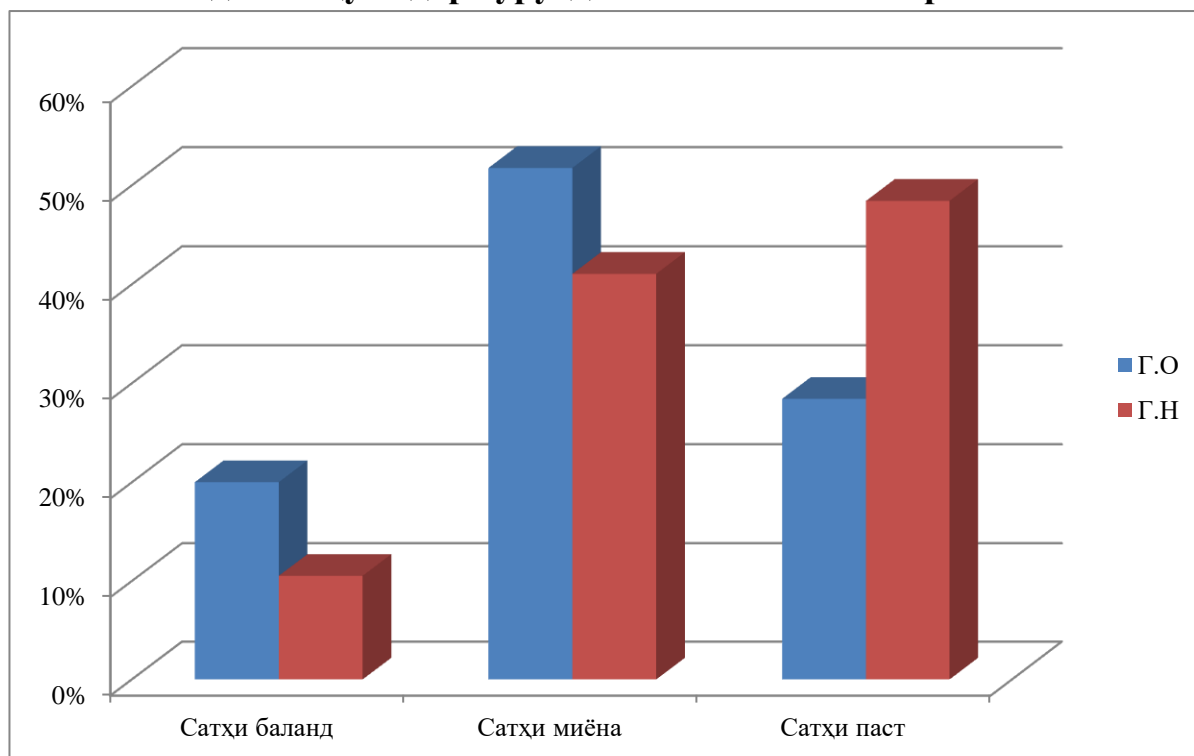
Гурӯҳи озмоишӣ			Гурӯҳи назоратӣ			Гурӯҳи озмоишӣ			Гурӯҳи назоратӣ		
баланд	миёна	паст	баланд	миёна	паст	баланд	миёна	паст	баланд	миёна	паст
1	2	92	1	1	113	19	49	27	10	39	66
0,1 %	2,1 %	96,8 %	0,08 %	0,08 %	98,2 6%	20 %	51,7 8%	28,4 2%	8,69 %	33,9 1%	57,3 9%

Мушоҳидаҳо нишон медиҳад, ки дар гурӯҳҳои озмоишӣ тағйироти назаррас ба чашм мерасад, чунки аз 95 донишчӯ сатҳи баланди омодагӣ 19 нафар (20%), дар ибтидо бошад, ин сатҳ дар 1 нафар донишчӯ мавҷуд буд, сатҳи миёна бошад дар ибтидои озмоиш 2 донишчӯ (2,1%), лаҳзаҳои охири озмоиш ба 49 нафар (51,78%), сатҳи паст бошад, дар охири озмоиш аз 92 (96,8%) то 27 нафар (28,42%) коҳиш ёфт.

Дар гурӯҳи назоратӣ бошад ин нишондиҳандаҳо чунин мебошад. Дар ҳақиқат тағйирот дар ин гурӯҳ кам ба назар мерасад нисбати гурӯҳи озмоишӣ. Сатҳи баланди фаъолиятнокӣ ба омодагии донишчӯён ба фаъолияти таҳқиқотӣ дар охири озмоиш аз 1 нафар ба 10 нафар, сатҳи миёна аз 1 нафар ба 39 нафар (33,91%), лекин сатҳи паст аз 113 (98,26%) ба 66 (57,39%) коҳиш ёфтааст, ки нисбати гурӯҳҳои озмоишӣ ин нишондодҳо хеле фарқият доранд.

Ин натиҷаҳо бо диаграммаҳо ба таври аёнӣ тасвир менамоем.

Сатҳи ташаккул ёфтани омодагӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии донишҷӯён дар гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ

Баъзе нишондодҳо дар мавриди таҷрибаи омӯзгорӣ дар раванди ҳалли масъалаҳои матнии синфҳои ибтидоӣ тағйирпазир шуданд. Донишҷӯён тавачҷуҳи хосеро дар мавриди таҳияи моделҳои математикии масъалаҳои матнӣ зоҳир намуданд, ки асоси ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотиро ифода мекард. Ҷабҳаҳои зикршуда инчунин мавриди таҳия ва таҳлили қолаби таҳқиқоти корҳои курсӣ нишонрас гардид. Чунки онҳо дар мавриди навиштани корҳои курсӣ аз қисматҳои фаъолияти таҳқиқотӣ: фарзияи баёнкунӣ, муайянкунии масъалаҳои таҳқиқот, донишҳои нав ҳосилшуда огоҳ мешаванд. Аз ин рӯ, мо дар раванди кори таҳқиқотӣ 120 адад корҳои курсиро низ мавриди таҳлил қарор додем. Аз ин шумора 60 адад кори курсии гурӯҳҳои озмоишӣ ва 60 адад кори курсии гурӯҳҳои назоратиро дарбар мегирифт. Таҳлили корҳои курсӣ нишон дод, ки қонуниятҳои умумии таҳқиқотро гурӯҳҳои озмоишӣ 70% ва назоратӣ 50% мавриди истифода қарор додаанд.

Инчунин яке аз ҷабҳаи ташаккулёфтаи фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар мавриди омӯзиши “Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ” ин иҷрои мустақилонаи ҳалли масъалаҳои матнӣ мебошад. Ҷӣ хеле ки маълум аст, аз ин курс ду маротиба имтиҳон месупоранд. Имтиҳон тавассути супоришҳои тестӣ сурат мегирад. Супоришҳои тестӣ асосан аз се қисмат иборат мебошанд.

Дар гурӯҳҳои озмоишӣ имтиҳон тавассути методикаи коркарди мо сурат гирифт. Аммо дар гурӯҳҳои назоратӣ ба таври муқаррарӣ омӯзиш ба роҳ монда шуда буд.

Аз ибтидои марҳилаи озмоиши ташаккулдиҳанда мо бо назардошти ҳамаи шаклҳои фаъолияти таълимии донишҷӯён дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» машғулиятҳоро ба роҳ мондем. Мувофиқи мушоҳидаи мо ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар ҳамаи марҳилаҳои таълим бояд ба роҳ монда шавад.

Меъёри асосии самаранокии коркарди методии мо дараҷаи азхудкунии курси «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» ва фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ ташаккулёфтаи донишҷӯён қабул карда шудааст.

Муваффақшавии донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ дар мавриди ҳалли масъалаҳои матнӣ мувофиқи фаъолнокӣ дар раванди ҳама гуна машғулияти амалӣ, КМДРО, КМД, ки дар натиҷаҳои рейтингҳо муайян карда мешавад, дар ҷадвали зерин инъикос гардидааст: (ба ҳисоби %).

Ҷадвали 3

**Динамикаи рушди фаъолнокии донишҷӯёни
гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ зимни азхудкунии курси
«Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ»**

Холҳо	Рейтинги №1		Рейтинги №2		Рейтинги №3		Рейтинги №4	
	озмоишӣ	назоратӣ	озмоишӣ	назоратӣ	озмоишӣ	назоратӣ	озмоишӣ	назоратӣ
85-100	29,4	7,1	33,0	9,15	38,4	8,4	45,2	17,5
75-85	18,1	20,2	23,6	21,7	22,3	19,6	15,2	20,3
65-75	43,7	51,2	33,2	39,15	31,2	59,5	29,8	48,0
то 65	8,8	21,5	10,2	30,0	8,1	12,5	9,6	14,2

Таҳлили натиҷаҳои рейтингҳо имконият медиҳад, ки дар гурӯҳҳои озмоишӣ тавассути коркарди методии мо таълим гирифта нисбати тавассути анъанавии таълим бартарии зиёде ба ҷашм мерасад. Аз ин рӯ, самаранокии методикаи ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар мавриди омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» ошкор гардид.

Натиҷаҳои дар боло овардашуда аз он шаҳодат медиҳад, ки онро ифода таълимгирандаҳои гурӯҳҳои озмоишӣ салоҳияти татбиқи донишҳо оид ба курси «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» гирифташонро дар ҳолатҳои навин истифода карда метавонанд. Ифодаи устувори ташаккули салоҳиятҳои таҳқиқотиро дар мавриди ҳалли масъалаҳои матнӣ ғайристандартӣ истифода мекунанд, ки ин дар раванди «такроран» иҷро кардани КМД ошкор гардид.

Акнун як варианти намунавии супоришҳои тести рейтингҳои 4-ро меорем: (дар рисола сах. -106)

Акнун ҳолатҳои азбаркунӣ ва сифати азбаркуниро барои ҳар як рейтинг ҳисоб мекунем.

Барои баҳои «аъло» аз 85-100 ҳол ҷавоби дуруст гузошта мешавад (ин мувофиқи меъёрӣ қабулшудаи низоми кредитии таълим); баҳои «хуб» аз 75-85 ҳол ҷавоби дуруст гузошта мешавад; баҳои «миёна» аз 65-75 ҳол ҷавоби дуруст гузошта мешавад; баҳои «бад» то 65 ҳол гузошта мешавад.

Оид ба сифати азхудкунии маводи пешниҳодшуда аз рӯи миқдори корхое баҳо дода мешавад, ки ҳолҳои «аъло» ва «хуб» гирифтаанд. Ҷоизи азбаркунӣ ва сифати азхудкунии донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ ба намуди зерин сурат гирифтанд (дар мувофиқа ба рейтингҳо).

Рейтинги №1

Ҷоизи азхудкунӣ	Сифати азхудкунӣ
$W_{\text{озм}} = \frac{27+17+42}{95} 100\% = \frac{86}{95} 100\% = 90,5\%$	$V_{\text{озм}} = \frac{27+17}{95} 100\% = \frac{44}{95} 100\% = 46,31\%$
$W_{\text{наз}} = \frac{10+23+57}{115} 100\% = \frac{90}{115} 100\% = 78,2\%$	$V_{\text{наз}} = \frac{10+23}{115} 100\% = \frac{33}{115} 100\% = 28,6\%$

Рейтинги №2

$W_{\text{озм}} = \frac{31+22+31}{95} 100\% = \frac{84}{95} 100\% = 88,42\%$	$V_{\text{озм}} = \frac{31+}{95} 100\% = \frac{53}{95} 100\% = 55,78\%$
$W_{\text{наз}} = \frac{11+25+45}{115} 100\% = \frac{81}{115} 100\% = 70,4\%$	$V_{\text{наз}} = \frac{11+25}{115} 100\% = \frac{36}{115} 100\% = 31,3\%$

Рейтинги №3

$W_{\text{озм}} = \frac{35+21+30}{95} 100\% = \frac{86}{95} 100\% = 90,52\%$	$V_{\text{озм}} = \frac{35+21}{95} 100\% = \frac{56}{95} 100\% = 58,94\%$
$W_{\text{наз}} = \frac{10+23+68}{115} 100\% = \frac{101}{115} 100\% = 87,8\%$	$V_{\text{наз}} = \frac{10+23}{115} 100\% = \frac{33}{115} 100\% = 28,7\%$

Рейтинги №4

$W_{\text{озм}} = \frac{43+14+28}{95} 100\% = \frac{85}{95} 100\% = 89,47\%$	$V_{\text{озм}} = \frac{43+14}{95} 100\% = \frac{57}{95} 100\% = 60\%$
$W_{\text{наз}} = \frac{25+19+55}{115} 100\% = \frac{99}{115} 100\% = 86\%$	$V_{\text{наз}} = \frac{25+19}{115} 100\% = \frac{44}{115} 100\% = 38,3\%$

Қоркарди омории рейтингҳо бо методи Колмогоров-Смирнов қисман гузаронида шудааст. Дар ҳамин замина натиҷаҳои ҳар як рейтингро нишон додем.

Мувофиқи меъёрҳои мавҷуда гуфтан мумкин аст, ки гурӯҳҳои озмоишӣ дар ҳама ҳолат аз диди ҷоизи азхудкунӣ ва сифати азхудкунӣ нисбати гурӯҳҳои назоратӣ хеле беҳтар мебошад.

Чунин тасдиқотро натиҷаи навишти корҳои курсӣ, рисолаҳои ҳатм ва имтиҳоноти ниҳонии аттестатсияи давлатӣ собит карданд, ки донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ масъалаҳои матнро аз ҳама ҷабҳа беҳтар ҳал мекунанд.

Дар як вақт мустаҳкамӣ, дарккунӣ ва амиқии дониши донишҷӯёнро, ки хангоми омӯзиши “Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ” гирифтаанд, муайян карда шуд. Инро натиҷаи корҳои санҷишӣ, КМД, ки дар давоми соли таҳсил аз ҳар як гурӯҳи озмоишӣ дар рейтингҳо гирифта шудааст, тасдиқ мекунад. Дар ҳар кадоми ин корҳо маводи муайян оид ба ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ мавриди ҳалли масъалаҳои матнӣ пешбинӣ карда шуда буд.

Натиҷаи таҷрибаи таълимӣ собит кард, ки ба мақсад мувофиқ нест, агар ташаккули фаъолияти таҳқиқотии системанокро дар ҳамаи марҳилаҳои омӯзиш нагузаронем. Барои самаранокии раванди ташкили фаъолияти таҳқиқотӣ тамоми системаи методии коркардшударо истифода намудан аз ғоидаҳои холӣ нест.

Мо омодагии муаллимони ояндаро ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ ҳамчун сифати шахсияти ҳамгиро, ки системаи арзишҳои майли муаллими ояндаро ба муҳити фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ ҳидоят менамояд, инчунин донишҳои консетуалӣ оид ба моҳият, раванд ва маҳсули фаъолияти таҳқиқотӣ аст, тасаввур менамоем.

Дар сохтори омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таҳқиқотӣ мо чор қисмати таркибиро ҷудо намудем:

- ҷузъиёти марокҳои, ки ифодагари дарки талабот ва майл бо асосҳои фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ ва истифодаи он дар раванди тайёрии касбӣ, инчунин рағбат ба ноил шудан ба сатҳи баланди фаъолияти таҳқиқотӣ;

- ҷузъиёти когнитивӣ, ифодагари маҷмӯи донишҳо, мафҳумҳои зарурии омӯзгор, ки барои гузориш ва ҳалли масъалаҳои таҳқиқотӣ дар фаъолияти касбии худ нигаронида шудааст;

- ҷузъиёти фаъолиятнокӣ, ки боиси муттаҳидкунандаи маҳорат ва малакаҳои татбиқи эҷодӣ натиҷаҳои таҳқиқот дар раванди таълимӣ-тарбиявӣ аст. Ҷузъиёти номбаршуда, инчунин салоҳияти омӯзгор оид ба системаоварӣ ва азхудкунии донишҳои навин, намуд ва шаклҳои фаъолият мебошад;

- ҷузъиёти рефлексивӣ, худбаҳодиҳӣ ва худтаҳлилкунии фаъолияти шахсиаш дар ҳамаи марҳилаҳои таҳқиқотиро дарбар мегирад.

Дар асоси баҳодиҳии омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таҳқиқотӣ ақидаҳои зерини меъёрҳо ва нишондодҳо ба эътибор гирифта шудаанд: марокҳои (муносибати мусбат ба фаъолияти касбии ояндаи донишҷӯ; дарки нақши фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ барои мувофиқатнокӣ дар фаъолияти касбӣ ва худамалисозии омӯзгор; талабот ба ҳалли масъалаҳои таҳқиқотӣ дар ҷабҳаҳои фаъолияти омӯзгорӣ; тавачҷу ба ҷустуҷӯи ҳалли методии дилхоҳ масъалаҳои душвори гуногун: дарки нақши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» дар ташкили фаъолияти таҳқиқотӣ); когнитивӣ (маҷмӯи донишҳои умумипедагогӣ; донишҳои методологӣ ва проблемаҳои таҳқиқотии методӣ, салоҳият ба ҷамъбастанкунии таҳлил ва дарки иттилоот, гузориши проблема ва интиҳоби роҳҳои ноил гаштан ба мақсад); донишҳои методӣ (донистани талаботҳои асосӣ ба таҳияи

натичаҳои таҳқиқот, донишҳо оид ба методҳои гуногуни таҳқиқотҳои педагогӣ).

Меъёр ва сатҳи омодагии муаллимони оянда ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ (паст, миёна, баланд) имконият медиҳад, ки чӯзҳои таъғгоҳии мароқнокӣ, консентивӣ, фаъолиятнокӣ ва рефлексивиро дар раванди таҳқиқотҳо оид ба фанҳои сикли математикӣ назорат барем.

Чалби муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таҳқиқотӣ боиси:

- ташаккули ҳаваси ҷустуҷӯӣи таҳқиқотии ҳалли проблемаҳои касбии муаллимони оянда;

- дарки нақши фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар сохтори фаъолияти касбии муаллимони муосир;

- ташаккули тавачҷуҳи дар ҳама гуна фаъолияти таълимии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ зимни корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва илмӣ-методӣ;

- азхудкунии системаи донишҳо оид ба моҳияти раванди таҳқиқотҳои методии математикӣ;

- оид ба ҳалли татбиқи “Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ” дар раванди ташкили фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии омӯзгор;

- ташаккули салоҳиятҳои истифодаи методҳои фаъолияти таҳқиқотӣ дар раванди фаъолияти касбӣ-таълимӣ мегардад.

Ҳамин тариқ, озмоиши гузаронида оид ба чалби муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар раванди омӯзиши “Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ” имконият медиҳад, ки як қатор маслиҳатҳои муфидро барои самаранокии ташкили омодагии муаллимони оянда пешкаш намоем:

- 1) Шиносии донишҷӯён бо як қатор салоҳиятҳои таҳқиқотӣ нақши фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотиро дар фаъолияти ояндаи онҳо ба мақсад мувофиқ менамояд.

- 2) Шиносии донишҷӯён ба моҳияти компонентҳои фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ ва омодагии муаллимони ба фаъолияти таҳқиқот амри зарурӣ мебошад.

- 3) Дар системаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ ҳаматарафа имкониятҳои тамоюли фанҳои сикли математикиро методиро бо мақсади ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд истифода намуд.

- 4) Дар ҳамбастагӣ шаклҳои гуногуни таълими донишҷӯёнро, ки боиси чалби онҳо ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ аст, ташкил бояд намуд.

- 5) Ҳамаи равандҳои таълими масъалаҳои ҷустуҷӯӣ ва супоришҳои таҳқиқотиро, ки донишҷӯёнро ба ҷустуҷӯӣи илмӣ, хурдтарин таҳқиқот нигаронида шудааст, бояд истифода кард.

- 6) Дар раванди ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар донишҷӯён ба таври васеъ аз методҳои фаъоли таълим (мувоҳиса, бозҳои рамзӣ, суҳбатҳои эвристикӣ, прессконференсияҳо, методҳои мизи мудаввар, паёмҳо ва ғайраҳо) бояд истифода кард.

7) Корҳои илмӣ-таҳқиқотии донишҷӯ бояд системанок, бо назардошти гузаронидани таҳқиқот оид ба мавзӯҳои, ба монанди “Нақши масъалаҳои матнӣ дар тарбияи шахсияти хонандагони хурдсол” дар шакли корҳои курсӣ ва хатм нигаронида шавад.

8) Назорати иҷро ва баҳодиҳии натиҷаҳои корҳои таҳқиқотии донишҷӯён ва сатҳи ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии онҳо мунтазам гузаронида шавад.

9) Бо мақсади сатҳи баланди омодагии ҳалли масъалаҳои матнӣ ба нақшаи таълимӣ курси “Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ” ҳамчун фанни интихобӣ ворид карда шавад.

МАЗМУНИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ ДАР МАҶАЛЛА ВА МАҶМҶҶАҶОИ ЗЕРИН БАҶРАСӢ ШУДААНД:

I. Мақолаҳои, ки дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва тавсиякардаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҚОА ФР ба таъби расидаанд:

[1-М]. Шукурзода Х.А., Раҷабов Т.Б., Бегимов Ҳ.Х. Истифодаи методҳои таҳлил ва синтез дар ҳалли масъалаҳои матнии синфҳои ибтидоӣ. // ISSN 2074-1847. Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - Душанбе: 2017. №3/7. Қисми 2. - С. 203-207.

[2-М]. Шукурзода Х.А., Бегимов Ҳ.Х., Раҷабов Т.Б., Давлатов Т. Ташаккули маҳорати моделонии математикӣ дар муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ҳангоми таълими назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ. // ISSN 2074-1847. Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - Душанбе: 2018. №1. - С. 272-278.

[3-М]. Шукурзода Х.А., Раҷабов Т.Б., Бегимов Ҳ.Х. Формирование исследовательских умений у будущего учителя начальных классов при решении текстовых задач. // ISSN 2219-5408. Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. № 2(74). – Душанбе: 2018. - С. 34-37

[4-М]. Шукурзода Х.А. Ба муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ оиди амалисозии тамоили алгоритмии таълими математика. // ISSN 2708-5759. Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. (Серияи 2. Педагогика ва психология, назария ва методикаи таълим) №3 (13). – Душанбе: 2022. - С. 302-307.

[5-М]. Шукурзода Х.А. Ба муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ оид ба истифодаи методи аналогия мавриди таълими математика. // ISSN 2708-5759. Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. (Серияи 2. Педагогика ва психология, назария ва методикаи таълим) №3 (17). – Душанбе: 2023. - С. 202-210.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмӯаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ- амалӣ ҷоп шудаанд:

[6-М]. **Шукурзода Х.А.** Мавқеи масъалаҳои матнӣ дар омодагии математикии талабагони синфҳои ибтидоӣ. /Маводи конференсияи илмӣ-методии ҷумҳури явӣ дар мавзӯи «Таҳсилоти мактабӣ: воқеият ва имкониятҳо дар шароити татбиқшавии Стандартҳои насли нав» бахшида ба 55-солагии таъсисёбии кафедраи методикаи таҳсилоти ибтидоӣ. – Душанбе: 2016. - С. 10-15 (бо ҳаммуаллифӣ).

[7-М]. **Шукурзода Х.А.** Ташаккул ва қобилияти эҷодии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар дарси математика мавриди ҳалли масъалаҳои матнӣ. / Маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Раванди муосири таълиму тарбия дар таҳсилоти томактабӣ ва фарогир: назария ва амалия». – Душанбе: 2017. - С. 229-235 (бо ҳаммуаллифӣ).

[8-М]. **Шукурзода Х.А.** Ташаккулёбии маҳорату малакаҳои хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар мавриди ҳалли масъалаҳои матнӣ. /Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Проблемаҳои муосири рушди илмҳои табиӣ-риёзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» бахшида ба Соли ҷавонон, 20-солагии Ваҳдати миллӣ ва 70-солагии Аълоҷии маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои техникӣ, дотсент Қодиров Б.А. – Душанбе: 2017. - С. 274-276 (бо ҳаммуаллифӣ).

[9-М]. **Шукурзода Х.А.** Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагони синфҳои ибтидоӣ зимни ҳалли масъалаҳои матнӣ. /Маҷмӯаи мақолаҳо бахшида ба Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами таълиму тарбияи насли наврас». – Хучанд: 2019. - С. 49-52 (бо ҳаммуаллифӣ).

[10-М]. **Шукурзода Х.А.** Ташаккули баъзе салоҳиятҳои математикӣ-методии донишҷӯён ҳангоми омӯзиши фанни «Назария ва практикуми ҳалли масъалаҳои матнии математикӣ» дар синфҳои ибтидоӣ. Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Таълими салоҳиятнокӣ дар тайёрии касбии омӯзгорони фанҳои умумии техникӣ» бахшида ба Соли рушди сайёҳӣ, ҳунарҳои мардумӣ ва мақоми байналмилалӣ гирифтани чакан. – Душанбе: 2019. - С. 95-99 (бо ҳаммуаллифӣ).

[11-М]. **Шукурзода Х.А.** Ташаккули салоҳиятнокӣ дар мавриди ҳалли масъалаҳои матнии синфҳои ибтидоӣ. /Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Муносибати босалоҳият дар таълими фанҳои табиӣ-риёзӣ: воқеият ва имкониятҳо дар шароити татбиқшавии он» ба муносибати 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон». – Душанбе: 2019. - С. 316-319 (бо ҳаммуаллифӣ).

[12-М]. **Шукурзода Х.А.** Моҳияти омӯзиши чараёни ҳалли масъалаҳои матнӣ дар синфҳои ибтидоӣ. /Маводи конференсияи илмӣ-методии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои тамоили салоҳиятнокӣ дар раванди таълими фанҳои тахассусии синфҳои ибтидоӣ». – Душанбе: 2019. - С. 32-37 (бо ҳаммуаллифӣ).

[13-М]. **Шукурзода Х.А.** Ташаккули салоҳиятҳои аналитикӣ-синтетикӣ хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди масъалаҳои таркибӣ. / Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Масоили мубрами

математика ва таълими он» бахшида ба бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф (2020-2040) ва 70-солагии Корманди шоистаи Тоҷикистон, доктори илмҳои педагогӣ, профессор А.Э. Сатторов . – Бохтар: 2020. – С. 316-318. (бо ҳаммуаллифӣ).

[14-М]. Шукурзода Х.А. Амалисозии тамоили салоҳиятноки мавриди таълими математика ба муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ. /Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалии ҳаёти профессорон ва омӯзгорон бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 90-солагии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ таҳти унвони “Оила ва фарҳанги оиладорӣ дар ҷомеаи муосир”20 –уми ноябри соли 2020. “ – Душанбе: 2020. – С. 128-131.

[15-М]. Шукурзода Х.А. Хусусиятҳои фаъолгардони хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди ҳалли масъалаҳои матнии математикӣ. / Нақши донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ дар тарбияи кадрҳои омӯзгорӣ ва рушди низоми маориф. “Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 90-солагии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ”. (24-25-уми декабри соли 2021). – Душанбе: 2021. - С. 234-238.

[16-М]. Шукурзода Х.А. Моҳияти ҳалли масъалаҳои матнӣ дар таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ. / Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Муносибати инноватсионӣ ба ташкили раванди таълим дар шароити татбиқи стандартҳои нави таҳсилот» бахшида ба ҷашни 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Хучанд: 3-4. 06. 2021. – С. 164-167. (бо ҳаммуаллифӣ).

[17-М]. Шукурзода Х.А. Методикаи ташаккули маҳорат ва малакаҳои ҳалли масъалаҳои матнӣ ҳангоми дарси математика дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ. / ВМИҶТ. ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ. Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи: “Проблемаҳои муосири илмҳои табиатшиносию риёзӣ ва методикаи таълими онҳо дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ” бахшида ба 20-солаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф (солҳои 2020-2040), 50-солагии факултети физика. – Душанбе, 2021. – С. 190-195. (бо ҳаммуаллифӣ).

[18-М]. Шукурзода Х.А. Табдилдиҳии масъалаҳои математикии матнӣ дар раванди дарсҳои математикаи синфҳои ибтидоӣ. / ВМИҶТ. ДДОТ ба номи С. Айнӣ. Конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи “Нақши илмҳои табиӣ-риёзӣ ва методикаи таълими онҳо дар раванди саноаткунонии бо суръати кишвар” бахшида ба амалигардони “20-солаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф (солҳои 2020-2040), инчунин ҳадафи ҷоруми стратегияи миллӣ-саноаткунонии бо суръати кишвар. 28.05.2022. – Душанбе: 2022. – С. 284- 292. (бо ҳаммуаллифӣ).

**ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ САДРИДДИНА АЙНИ**

на правах рукописи

**ТДУ 371+373
ТКБ 74.204+74.2
Ш-96**

ШУКУРЗОДА ХУРШЕДИ АБДУМУМИН

**ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕБНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ
В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ РЕШЕНИЯ
ТЕКСТОВЫХ ЗАДАЧ**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени доктора философии PhD, по
специальности 6 D010200 – Педагогика и методика начального обучения
(педагогические науки)**

Душанбе – 2023

Работа выполнена на кафедре методики начального образования факультета педагогики Таджикского государственного педагогического Университета имени Садриддина Айни

Научный руководитель: **Бегимов Хусен Худоярович**, кандидат педагогических наук, доцент кафедры методики начального образования факультета педагогики Таджикский государственный педагогический университет имени Садриддина Айни

Рецензенты: **Гулмадов Файз**, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и современного образования Академии Образования Таджикистана

Мирзозода Рахмонали Раджаб, кандидат педагогических наук, доцент, директор методического образованого центра Республики при Министерстве образования и науки Республики Таджикистан

Ведущая организация **Кулябский государственный университет имени Абуабдуллаха Рудаки**

Защита диссертации состоится 1 июля 2023 года, в 9:00 на заседании Диссертационного совета 6Д.КОА-026 при ГОУ «ХГУ имени академика Бабаджона Гафурова» (735700. Республика Таджикистан, Согдийская область, г. Худжанд, проезд Мавлонбекова 1).

Ознакомиться с диссертацией и авторефератом можно в центральной библиотеке ГОУ «ХГУ имени академика Бабаджана Гафурова» и на его сайте www.hgu.tj.

Автореферат разослан « » _____ 2023 г.

Учёный секретарь диссертационного совета,
доктор филологических наук, доцент

Хамробоев Н.А.

Общая характеристика исследования

Актуальность темы исследования. При современном развитии общества особое место занимает реорганизация системы просвещения и науки Республики Таджикистан, направленная на поднятие качества подготовки педагогических кадров. Особенностью современной технологии обучения считается подготовка профессиональных педагогов в целях достижения высоких результатов при творческом развитии личности.

Сейчас перед преподавателем поставлены серьезные требования по профессиональной подготовке. Перспективе реализации разработок по саморазвитию школы, являющейся источником развития творчества учителя, можно увидеть в опоре на педагогические новшества, которые отражаются в появлении школьного типа. В настоящее время ввод новых элементов содержания данных, новой технологии обучения, укрепление связи школы и науки, обращение к ведущему мировому, педагогическому опыту в разы повышают статус учителя.

Направление развития современной школы, усложнение начального образования и развития, учащего способствуют усилению творческого аспекта обучения, а также новых требования по методической подготовке учителей начальных классов. Современной школе нужны учителя нового типа, учитель-творец, учитель-исследователь, обладающий творческой способностью анализа разнообразных методик, средств, навыками наблюдательности, анализирования, понимания реальности состояний, определения реальных условий отличий, выделения основной сути, обобщения, подведения итогов, критического анализа, выбора стратегии в том или ином состоянии обучения, одновременно уметь создавать активно познавательную среду для учащихся, другими словами, школе нужны учителя владеющие научно-педагогическим, развитым мышлением.

Проблема открытия творческого влияния личности, развития самостоятельности и компетенции в исследованиях, духовного и интеллектуального воспитания являются одной из проблем современного обучения в высших школах. Подготовка будущих учителей, как самостоятельных и умеющих критически мыслить личностей, обладающих способностью подготовки системы образования, тогда будет возможна, если они приобретут опыт о разнообразных сторонах творческой деятельности в годы студенчества. Поэтому, цель и задачи педагогических университетов состоят в том, чтобы на основе знаний и фундаментального мастерства развить в студентах способности к творчеству, направить их к исследовательскому пути. Только творческий учитель, учитель-исследователь сможет внедрить в школе новые действенные тенденции, сможет стать носителем новых педагогических технологий.

Степень разработанности проблемы исследования. Основные наиболее верные взгляды о подготовке учителей, общие закономерности развития высшей школы подтверждаются в исследованиях ученых С.И. Архангелский, Ю.К. Бабанский, В.П. Беспалько, В.В. Афанасьев.

Теоретические основы педагогического образования нашли своё отражение в исследованиях Г.А. Барабашев, В.А. Кан-Калика, А.В. Мудрика, В.А. Сластенина, Т.И. Шамоной и другие.

Также исследования О.А. Абдулина, А.Е. Дмитриева, А.И. Кочетова, М.Р. Львова, В.О. Дорофеев, М.И. Моро, посвящены проблемам профессионального педагогического образования.

Вопросы формирования личности учителя и путей их совершенствования рассмотрены в исследованиях Н.В. Кузьмина, В.А. Ситарова, В.А. Сластенина, Л.В. Спирина, П.Г. Зернова.

Как видим, русские ученые уделили большое внимание проблеме, выбранной нами для диссертационного исследования, потому что эта проблема – подготовка учителя нового типа, любознательного, духовно богатого, разносторонне развитой личности является требованием времени. И связана она с подготовкой студентов к творческой деятельности, а также требует исследования в таджикской педагогической науке. Ряд исследователей: С.И. Архангельский, Т.Г. Горелов, В.И. Загвязинский, В.В. Краевский, Ю.Н. Кулюткин, А.К. Марков, М.М. Левина, М.Г. Коджаспирова, И.В. Иванов, И.Б. Коротяев и другие считают творчество необходимым условием профессиональной подготовки. Проблемы начального развития творчества у студентов такие ученые, как В.Е. Бондаревская, М.Г. Гарунов, П.И. Пидкасистый, Ю.П. Сокольников, А.В. Казанов, Я.И. Лернер и другие видят в деятельном, активном изучении и усвоении материала.

Повышение, плодотворность и качество совершенствования процесса обучения и воспитания в школе непосредственно и неразрывно связаны с профессиональной подготовкой учителя. Исследования Ю.К. Бабанский, Н.В. Кузьмина, В.А. Сластенина и других показывают, что от уровня усвоения знаний, мастерства и степени приобретения опыта учителем зависят знание, мастерство и способность усвоения материала детьми, которые становятся мотивом для их компетенции и творческой деятельности.

Средствами плодотворной деятельности будущего учителя являются творческое мастерство, исследовательская компетенция, уверенность и твердое понимание единства процесса обучения и исследования, которые становятся причиной широкой возможности привлечения студентов высших педагогических школ к научно-исследовательской работе. Привлечение студентов к учебно-исследовательской работе дает возможность стать им активными; обеспечивает самостоятельность каждого из них и одновременно возможность формирования исследовательского мастерства на основе расширения роли педагога-исследователя.

Проблемы исследовательской деятельности студентов нашли свое отражение в мыслях и рассуждениях ученых Н.С. Амелина, В.И. Андреева, А.И. Новик, В.Т. Заценина, А.А. Лебедева, П.И. Пидкасистый и других. На необходимость привлечения студентов к исследовательской деятельности указывают также ученые Ф.И. Исаев, И.Н. Кобиляцкий и другие. Основные тенденции по определению структуры формирования исследовательской

склонности научно и методично обоснованы в работах Ю.К. Бабанский, Р.А. Низамова, Л.Ф. Спирина, Н.М. Яковлева и другие.

Процесс формирования исследовательских способностей у будущих учителей исследован в трудах О.А. Абдулина, С.П. Арсеновой, В.Б. Бондаревского, И.Ю. Ерофеевой, Н.В. Кузьминой и В.А. Сластенина, а пути формирования исследовательских наклонностей педагога в условиях педагогической деятельности и системы усовершенствования специальности проанализированы Г.П. Скаминским.

Основную роль в формировании творческой активности будущего специалиста играют исследовательские работы студента во время педагогической практики. Её значение в процессе исследовательской подготовки особо отмечают О.А. Абдулин, И.Ю. Ерофеева, В.А. Сластенин, Ф.И. Щербаков, В.И. Ядэшко и другие.

Необходимо отметить, что проблема практического использования профессиональной методики при подготовке будущих учителей по математике и привлечение их к исследовательской деятельности изучены и проанализированы в работах М.Р. Арабовой, Н. И. Баткановой, П.И. Реченко, О.Н. Заглядина, П.И. Кибалко, Т.Б. Ражабова, С.А. Самсоновой и других.

Кроме того, формирование исследовательского мастерства, связанного с решением математических проблем, стало объектом исследования в трудах В.А. Гусева, Н.П. Кострикиной, Д. Пойа, Т.Б. Раджабова и других. Ученые И.В. Жернов, Ю.М. Колягин и Г.В. Токмазов, В.А. Белошистая, выделяют исследовательские наклонности, которые формируются при решении поисково-исследовательских задач.

Обладание исследовательской компетенцией дает возможность будущим учителям успешно решать возникающие актуальные проблемы, совершенствовать свои педагогические способности и мастерство, овладевать устойчивым фундаментом управления педагогическими тенденциями.

Исследуемая проблема весьма актуальная её решение даст возможность подготовить грамотных учителей начальных классов в педагогических университетах. В этом случае, процесс обучения должен стать поводом для развития самостоятельности и активного заучивания наизусть, чтобы у детей сформировалось стремление к поискам новых знаний. Сам учитель должен обладать качествами творческой личности, стремлением к исследовательской педагогической деятельности.

С одной стороны, именно учитель должен обладать компетентностью в исследовательских работах, так как своих учеников он обязан наставлять на эти действия и знания, с другой стороны – необходимость этих требований перед учителем вытекает из того, что он является участником процесса внедрения в современную школу новшеств, а также участником процесса совершенствования и поднятия качества обучения и воспитания учащихся. По мнению В.А. Сухомлинского: «По логике, с учетом основ философии, его творческие творения, педагогическая деятельность невозможны без

элементов исследования... Если Вы хотите, чтобы педагогическая деятельность для учителя была радостной для того, чтобы его ежедневные уроки не были однообразными и скучными, каждого учителя ведите к счастливой исследовательской тропе, ... Мастером педагогического труда становится тот человек, который признает себя исследователем».

Привлечение студентов к творчеству, к исследованиям должно действовать в процессе всех уровней учебы. Основой организации исследовательской деятельности будущих учителей являются семинарские и практические занятия, также этому содействует написание курсовых и выпускных работ.

Общий анализ и нынешнее состояние проблемы показало, что психологами и методистами сделано много на пути привлечения студентов к исследовательской деятельности. Несмотря на это, существуют некоторые проблемы, требующие в некоторой степени анализа и исследования. Среди них можно отметить неполное раскрытие модели опыта, описательных критериев, методики подготовки будущих учителей к исследовательской деятельности путей формирования исследовательской деятельности будущих учителей в соответствии с Государственным Стандартом высшего педагогического образования.

На сегодняшний день бросается в глаза недостаточное исследование сущности и структуры процесса формирования учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов, при изучении специальных методических дисциплин, необходимость в совершенствовании содержания подготовки будущих учителей начальных классов и учебно-исследовательской деятельности на факультетах педагогики. Также, недостаточно использовано влияние всех учебных дисциплин для более эффективного формирования учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов.

Поэтому, выявились следующие **противоречия**:

- среди требований общества к учителю, исследовательскими способностями при организации учебно-воспитательного процесса в школе, низким уровнем подготовки будущих учителей к исследовательской деятельности;

- между необходимостью обоснования методов исследования в педагогических исследованиях и недостаточностью необходимой методологической подготовки учителя – исследователя;

- между необходимостью формирования подготовки будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности при изучении курса «Теория и практика решения текстовых задач» отсутствия разработки возможностей организации учебно-исследовательской деятельности при её обучении.

Прояснение этих противоречий стало причиной появления ниже следующей исследовательской проблемы: «Формирование учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов при

изучении курса «Теория и практика решения текстовых задач» на факультетах педагогики».

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Цель исследования: выявление возможностей, теоретическое обоснование и практическая проверка организации условия формирования учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов во время изучения курса «Теория и практика решения текстовых задач».

Объект исследования: учебно-воспитательный процесс по подготовке будущих учителей начальных классов в педагогическом университете.

Предмет исследования: пути и приемы формирования учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов при изучении курса «Теория и практика решение текстовых задач» в педагогических университетах.

Гипотеза исследования: формирование учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов при изучении курса «Теория и практика решения текстовых задач» проходит плодотворно, если:

- уточнена единность структуры учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов в педагогических университетах;

- определены существующие возможности привлечения студентов факультета педагогики к учебно-исследовательской деятельности при преподавании курса «Теория и практика решения текстовых задач»;

- изучения методической разработки должным образом будет применена при общении студентов факультета педагогики к учебно-исследовательской деятельности при изучении курса «Теория и практика решения текстовых задач»;

- практически будет использован приобретенный опыт учебно-исследовательской деятельности в решении задач повышенной трудности;

- экспериментально проверена эффективность методической разработки.

Достижение поставленной цели и гипотезы увязывалось с решением **следующих задач:**

- 1) определить сущность, содержание подготовки и привлечения будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности;

- 2) разработка и реализация возможностей организации учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов при изучении курса «Теория и практика решения текстовых задач»;

- 3) пути и методы формирования учебно-исследовательской деятельности у будущих учителей начальных классов при изучении курса «Теория и практика решения текстовых задач»;

- 4) использование опыта учебно-исследовательской деятельности в решении трудных текстовых задач;

5) экспериментально проверить эффективность методических разработок приобщения учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности в педагогических университетах.

Этапы и процедуры исследования. Решение поставленной проблемы осуществлялось в три взаимосвязанных этапа в течении 2016-2021 годов:

На первом этапе (2016-2017) изучении современного положения подготовки будущих учителей к исследовательской деятельности и использование её при решении профессионально-методических проблем; изучение показателей и их отражение в исследовательской деятельности учителей. Определены методы исследования норм отражения исследовательской деятельности учителей. Определены исправляющие эксперименты и степень готовности будущих учителей начальных классов к исследовательской деятельности, проведены статистические подсчеты и подсказаны пути улучшения этой тематики.

На втором этапе (2017-2020) были разработаны возможности, пути и методы привлечения будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности при изучении курса «Теория и практика решения текстовых задач» на факультетах педагогики педагогических университетов. Также проверена методика привлечения будущих учителей начальных классов к исследовательской деятельности при прохождении курса «Теория и практика решения текстовых задач» и выявлено его положительное влияние на процесс написания курсовых и дипломных работ.

На третьем этапе (2020-2021) были подытожены результаты педагогических экспериментов, проведен их теоретический, качественный и количественный анализ, обобщение опытов и экспериментов, исследовательской работы, написание текста самой диссертации, представлены методические советы.

Методологические основы исследования составили: систематический подход в образовании (В.А. Белошистая, Э.Г. Юдин и другие), психологического развития (В.П. Беспалько, И.Ф. Исаев, М.В. Клавин, П.П. Блонский, В.А. Сластенин и другие), действенная тенденция по организации исследовательской деятельности (В.И. Андреев, М.Н Арсев, А.Н. Леонтьев, А.С. Обухов, А.В. Петровский и другие), тенденции по профессионально-педагогической подготовке (А.А. Вербитский), теория формирования личности учителя и его подготовка к педагогической деятельности (В.И. Андреев, Н.В. Кухарев, В.А. Сластенин, А.И. Щербаков и другие), показатели по теории и методике педагогических исследований (Ю.К. Бабанский, В.И. Загвязинский, В.В. Краевский, М.Н. Скаткин и другие).

Для достижения поставленных проблем и доказательства **гипотезы исследования были использованы следующие исследовательские методы:** анализ философской, психолого-педагогической литературы, изучение и подведение итогов передового опыта по проблемам исследования, моделирования, анализ программ и методических целей, анкетирование, беседа, наблюдения, анализ методов оценки и самооценки,

анализ результатов исследовательской деятельности студентов, педагогических экспериментов, рейтингов и статистических разработок результатов педагогических экспериментов.

Опытно-экспериментальной базой исследования стали ТГПУ имени Садриддина Айни, КГУ имени Абуабдулло Рудаки, БПУ имени Насира Хусрава. В исследованиях участвовало 210 человек студентов и 40 человек учителей начальных классов города Душанбе.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

- определена сущность и содержание подготовки будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности, как качество гармоничной личности, показывающее, что у будущих учителей имеется склонность к вхождению в атмосферу исследовательской деятельности, также выявлено, что с опытом выполнения исследовательской деятельности, такие учителя в стандартных и нестандартных проблематичных ситуациях могут справиться с проблемой;

- обоснованы возможности успешного формирования учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов при изучении курса «Теория и практика решения текстовых задач, что неизбежно способствует успеху;

- определены критерии и степень подготовки будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности: увлеченность (позитивное отношение к своей будущей профессии, понимание сути исследовательской деятельности в профессиональной успешности); когнитивность (понимание методологий и педагогических исследовательских проблем, конкретных знаний по своей специальности и др.); активность (гностическое мастерство, мастерство в создании проектов, планов, конструктивная, организационная, коммуникативная способности); рефлексивность (способность анализировать и оценивать различные моменты и ситуации по конкретным проблемам, самоанализу, самооценке исследовательской деятельности);

- разработана пути и средства использования опыта учебно-исследовательской деятельности в процессе написания курсовых и выпускных работ.

На защиту выносятся следующие основные положения:

- Теоретические и методологические основы формирования учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов как требованием современного времени.

- Формирование учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов, как составная часть профессионально методической подготовки студентов в педагогических университетах.

- Создание возможностей по привлечению будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности в процессе изучения математическо-методических дисциплин в педагогических университетах.

- Высокая степень сформированности, степень учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов — это самостоятельное решение трудных текстовых задач, качество исполнения курсовых и выпускных работ студентов.

Теоретическая значимость исследования состоит в том, что его результаты, как составная часть, вошли в теорию и методику обучения и воспитания. В работе понятие «подготовка учителей к исследовательской деятельности», как интегративная система изучения разных предметов, также курса «Теория и практика решения текстовых задач», было предложена для привлечения будущих учителей начальных классов к исследовательской деятельности. Были определены степень и критерии формирования подготовки будущих учителей при изучении курса «Теория и практическое решение текстовых проблем». Результаты исследования могут стать теоретической основой при разработке в будущем этой проблемы.

Практическая значимость исследования состоит в том, что при его помощи можно определить рабочую программу и учебные средства курса «Теория и практическое решение текстовых проблем». Кроме того, выводы, высказанные мысли могут быть использованы для улучшения процесса обучения и воспитания в университетах, для создания подходящей атмосферы. Материалы диссертации можно использовать для развития системы профессионального усовершенствования педагогических кадров.

Апробации результатов исследования. Основное содержание и результаты диссертационного исследования были изложены автором на городских, районных и республиканских педагогических чтениях, на ежегодных научно-практических конференциях профессорско-преподавательского коллектива Таджикского Государственного педагогического университета имени Садриддина Айни, Института профессионального усовершенствования работников образования (2016 – 2021 гг.).

Публикация по теме исследования. По теме диссертации опубликовано 17 статей, в которых отражены основные моменты и результаты исследования, в том числе 4 из них в научных изданиях, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан и ВАК Российской Федерации.

Структура и объем диссертации продиктована логикой последовательного решения поставленных задач. Диссертация состоит из введения, двух глав, заключения, библиография и включает 175 страниц стандартного компьютерного набора.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

В, введении обоснована важность выбранной для исследования темы, определены объект, предмет, гипотеза, цель и задачи исследования, указаны теоретико-методологические основы исследования, изложены основные этапы педагогических экспериментов, научная новизна, теоретическая и

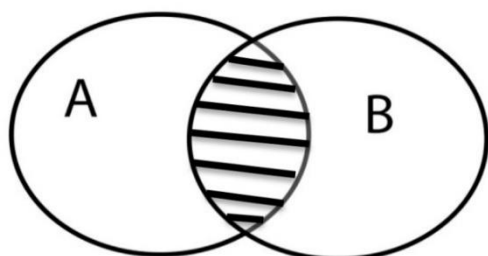
практическая значимость исследовательской работы, представлены выставленные на защиту основные моменты работы.

В первой главе - «Теоретико-методологические основы формирования учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов при изучении математическо-методических дисциплин» исследованы и проанализированы вопросы подготовки будущих учителей, понятий «научно-исследовательская деятельность», «научно-исследовательская деятельность студента», «учебно-исследовательская деятельность».

Необходимо отметить, что проблема учебно-исследовательской деятельности считается составной частью профессионально-методической подготовки будущих учителей в педагогических университетах. Было выяснено, что учебно-исследовательская деятельность, являясь подчиненной исследовательской деятельностью студентов, проявляется в разнообразных формах. Мнения ученых-педагогов в данном направлении разделяются на различные группы. Например, согласно мнению некоторых ученых, научно-исследовательская деятельность направлена на решение учебных проблем (Т.В. Кудрявцев, А.М. Матюшкин и М.И. Махмутов), исследовательских проблем и исследовательских поручений (В.И. Андреев, Ю.Н. Кулюткин и другие). Существуют и такие мнение, что в процессе исследовательской деятельности при решении загадок внимание направленно на приобретение новых знаний (Л.С. Выготский, С.Л. Рубинштейн), новых способов деятельности (Я.А. Пономарев, А.Н. Кулюткин), приемов заучивания наизусть (А.М. Матюшкин). Также, по мнению В.И. Андреева, учебно-исследовательская деятельность определяет исследовательскую деятельность студентов, поэтому в своей работе мы опирались на него.

В данном направлении Амелин Н.С. исследовал последовательность связи научно-исследовательских работ «студент» и «учебно-исследовательские работы студента». Данную связь мы отразили, ниже используя круги Эйлера-Венна.

Взаимосвязь «научно-исследовательская работа студента» и «учебно-исследовательская работа студента»

A- научно-исследовательская работа студента;

B- учебно-исследовательская работа студента.

Рисунок 1

Заштрихованная часть отражает общность этого вида деятельности.

Установлено, что учебно-исследовательская деятельность студентов может быть организована посредством решения учебно-исследовательских задач.

Наряду с основной темой, подверглись исследованию стандарты профессионального высшего обучения по подготовке будущих учителей начальных классов и программы по их обучению, что выявило необходимость развития у будущих учителей начальных классов исследовательских способностей. Н.М. Яковлев считает обязательными для будущих учителей обладание такими исследовательскими способностями, как педагогическая наблюдательность, способность анализировать факты, выдвижение гипотезы, разработка эксперимента, подведение итогов эксперимента, обобщение в форме отчета-реферата, доклад, разработка обучающих и исследовательских мероприятий; работа с источниками; использование научных достижений в практике.

При изучении исследовательских способностей будущих учителей, ученые С.П. Арсенов, А.М. Поздняков, Т.Б. Раджабов, Т.И. Шамова, Н.С. Амелин, Р.А. Низамов, Н.М. Яковлева высказав свои мнения, определили следующие их виды: 1) работа с источниками; 2) наблюдение методических (педагогических) процессов; 3) подготовка и решение методических (педагогических) проблем; 4) анализ методических (педагогических) процессов; 5) подготовка гипотезы; 6) разработка и проведение эксперимента, обобщение с оценкой результатов; 7) обобщение материала в форме отчета-реферата, доклада, статьи, курсовой и выпускной работы и др.; 8) использование достижений наук, близких к методике обучения.

Анализ учебно-образовательного плана по специальности «начальное образование» при подготовке будущих учителей начальных классов свидетельствует, что подходящей возможностью привлечения студентов к учебно-исследовательской деятельности является время изучения предмета «Теория и практика решения текстовых задач».

Этот предмет преподается на основе приобретенных знаний, умений и навыков студентов, в том числе курсов «Основы школьной математики», «Математики» и «Методики преподавания математики начальных классов».

Усвоение содержания названного предмета у будущих учителей начальных классов формирует ниже следующие компетентности:

- выделение условия и требования задачи;
- нахождение лишних условий и недостающих элементов;
- различение простых и сложных задач;
- разбиение задач на подзадачи;
- разделение этапов решения текстовых задач;
- математическое моделирование текстовых задач;
- арифметические, алгебраические и геометрические методы решения текстовых задач;
- распространение найденных решений текстовых проблем.

Изучение необходимых источников обязало нас при решении текстовых задач раскрыть необходимость подстрочных пояснений. Например, в некоторых случаях (процессах, событиях) посредством обычного языка или математического, беря во внимание требование каких-либо количественных описаний, часть этого состояния (нахождение количественной ценности какого-то большого количества, ориентируясь на определенную ценность данных больших чисел и их связи между собой), или же, восстанавливая некоторые отношения или нахождение признаков необходимой последовательности.

Во время привлечения студентов к учебно-исследовательской деятельности при изучении курса «Теория и практика решения текстовых задач», в основном, использовались научно-исследовательские методы, анализ и синтез, разбиение проблем на под проблемы и методы сравнения, аналогии, обобщения, абстракцию и математическое моделирование-структуральное установление различных систем (задач).

Во второй главе - **«Методические основы формирования учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов в процессе изучения курса «Теория и практика решения текстовых задач»** в данной главе упоминается, что при формировании исследовательских способностей и наклонностей, являющихся основой исследовательской деятельности, существуют различные аспекты. Нами была выбрана технология основной части методики формирования учебно-исследовательской деятельности.

Необходимо отметить, что сегодня одной из новых форм организации учебной деятельности студентов является самостоятельная работа студента под руководством педагога (СРСПП).

В процессе методики формирования учебно-исследовательской деятельности будущих учителей, мы больше опирались на процесс организации практических занятий и на СРСПП.

Следует заметить, что первый этап решения текстовых задач является краткое описание математического моделирования представляет проблем. В начале, мы использовали краткое написание нескольких текстовых задач, затем дали задание на составление текстовых задач по представленному краткому описанию. Наряду с такими действиями, на всех этапах решения текстовых задач, использовался обратный методический прием.

Во время решения и упорядочения текстовых задач были приняты во внимание ниже следующие методические требования:

1. Термины и лексика текста задач должны соответствовать кругу терминов, используемых студентами.
2. Содержание текста задач не должны быть в какой-либо степени удалены от среды студентов.
3. Текст задач должен соответствовать реальности.

Беря во внимание СРСПП, мы предложили несколько видов из них (см. диссертацию стр. 72-76).

В диссертации отмечено что, учебно-исследовательская деятельность будущих учителей начальных классов формируется в процессе изучения курса «Теория и практика решения текстовых задач», если они обладают ниже следующими компетенциями:

1. Выделение данных объектов и неизвестных элементов задачи;
2. Установление связи между данными элементами задач;
3. Составление математической модели текстовых задач;
4. Составление текстовой задачи по рисунку и схеме;
5. Выделение данных элементов из условия текстовой задачи;
6. Составление обратных задач;
7. Конкретизация текстовых задач;
8. Восстановление структурной схожести различных по форме систем (задач);
9. Разделение задач на подзадачи.

Одновременно правильное использование соответствующих компетенций во время решения текстовых задач, являющихся свидетельством формирования учебно-исследовательских компетенций, опирается на теорию поэтапности формирования умственных действий (П.Я. Гальперин).

Выяснено, что целью и задачами педагогического эксперимента по распространению и плодотворному испытанию процесса подготовки будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности является интегративное изучение дисциплины «Теория и практика решения текстовых задач» с другими дисциплинами математического и методического цикла.

Решение поставленных целей требует в свою очередь решения следующих задач:

- подготовка общего методического обобщения, связанным с определенным уровнем подготовки будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности;
- разработка и распространение плана курса «Теория и практика решения текстовых задач» при подготовке будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности;
- реализации методики формирования учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов в педагогических университетах.

Опытно - экспериментально работа проводилась в три этапа на факультетах педагогики образования ТГПУ имени С. Айни, КПУ имени А. Рудаки и БПУ имени Насира Хусрава. Эта работа охватывает 2016-2021 гг.

При обобщении результатов данного процесса были использованы следующие методы: опросы (анкета по «изучению проявления интереса к профессиональной деятельности»), «Методика неоконченных предложений», «Научный исследовательско-методический план», методика «Самооценка методологической культуры студентов», также наблюдения студентов в

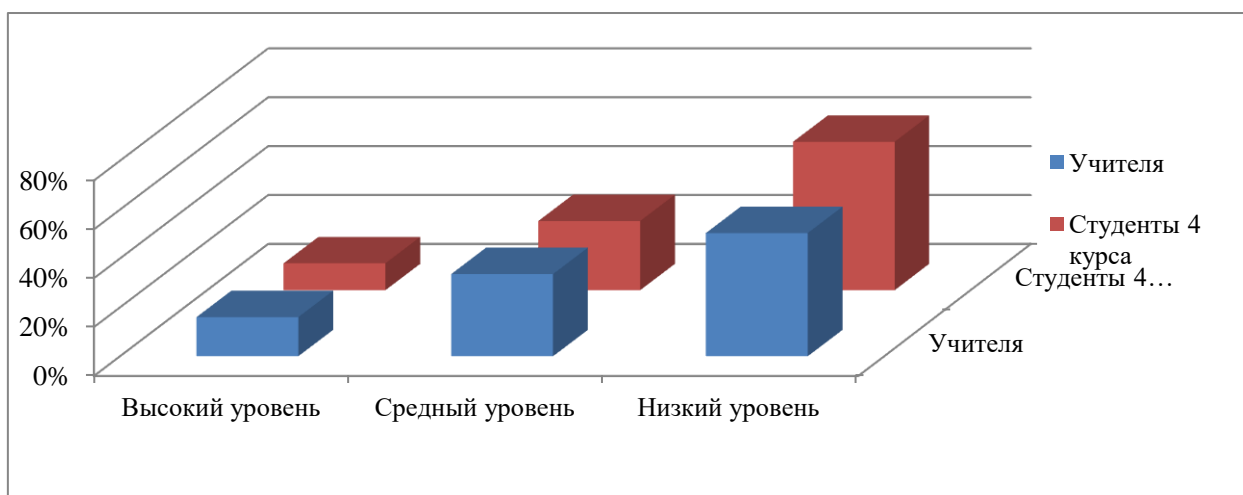
процессе изучения педагогического опыта и профессиональной деятельности учителей начальных классов. В эксперименте участвовали учителя средних общеобразовательных учреждений города Душанбе (40 человек) и студенты четвертого курса по специальности «начальное образование» (210 человек).

Результаты обобщения по подготовке учителей и выпускников заканчивающих учебу студентов в университетах по специальности «начальное образование» отражены в таблице:

Таблица 1

Уровень подготовки учителей начальных классов и выпускников к выполнению учебно-исследовательской деятельности (на начальном этапе педагогического эксперимента)

Респонденты	Высокая уровень	Средняя уровень	Низкая уровень
Учителя	16%	33,6%	50,4%
Студенты IV курса	11%	28,3%	60,7%

Сравнение полученных результатов свидетельствует, что подготовка учителей и студентов к учебно-исследовательской деятельности находится на очень низком уровне. Эти результаты показывают реальность прошлого традиционного обучения. Поэтому, процесс подготовки будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности требует серьезных изменений.

Опрос также, на данном этапе мы провели анкетирование с методистами по практике, руководителями курсовых и выпускных работ: проходивание в ТГПУ имени С. Айни, КПУ имени А. Рудаки и БПУ имени Насира Хусрава для преподавателей университета.

Цель: определить - используют ли преподаватели университета в процессе обучения математические и статистические методы?

1. В процессе практики в программах по педагогической практике имеются ли наблюдения математических разработок?

2. Имеются ли математические разработки при написании курсовых работ?

3. В процессе подготовки выпускных работ выпускников отведено ли место для математических разработок?

4. Имеется ли гипотеза в выпускных работах в научном плане исследования?

5. Отмечены ли цель и задачи исследования в плане исследования?

6. Определены ли новые знания в плане исследования?

В экспериментах участвовали 40 человек из ТГПУ имени С. Айни, КГУ имени А. Рудаки и из БГУ имени Н. Хусрав.

Анализ результатов анкетирования таков: в процессе написания курсовых и дипломных работ имело место соответственно 50% и 60% математических разработок по программе исследования. Также, 60% преподавателей университета при написании курсовых и выпускных работ не использовали научный аппарат исследования.

В тоже время, при завершении эксперимента при прохождении курса «Теория и практика решения текстовых задач» мы определили три уровня формирования подготовленности к учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов - высокий уровень, средний уровень и низкий уровень.

Низкий уровень является показателем слабых знаний и отсутствия склонности к решению текстовых задач.

Средний уровень – это показатель появления интереса к решению текстовых задач и обладание знанием, мастерством и склонностями к решению не особо трудных текстовых задач.

Высокий уровень – это показатель большой способности и большого желания к исследовательской деятельности при решении текстовых проблем, с учётом возможной сложности. Также, это показатель поиска различных приемов составления текстовых задач и т.п.

В основном, обобщение по вопросу подготовленности будущих учителей начальных классов к исследовательской деятельности связано с содержательностью работы и активностью исполнителя.

Активная часть будущих учителей начальных классов при испытании подготовленности к учебно-исследовательской деятельности в начале и в конце эксперимента.

Таблица 2

Динамика развития активности будущих учителей начальных классов в осуществлении учебно-исследовательской деятельности

Начало эксперимента						Конец эксперимента					
Экспериментальная группа			Контрольная группа			Экспериментальная группа			Контрольная группа		
высокий	средний	низкий	высокий	средний	низкий	высокий	средний	низкий	высокий	средний	низкий

1	2	92	1	1	113	19	49	27	10	39	66
0,1%	2,1%	96,8%	0,08%	0,08%	98,26%	20%	51,78%	28,42%	8,69%	33,91%	57,39%

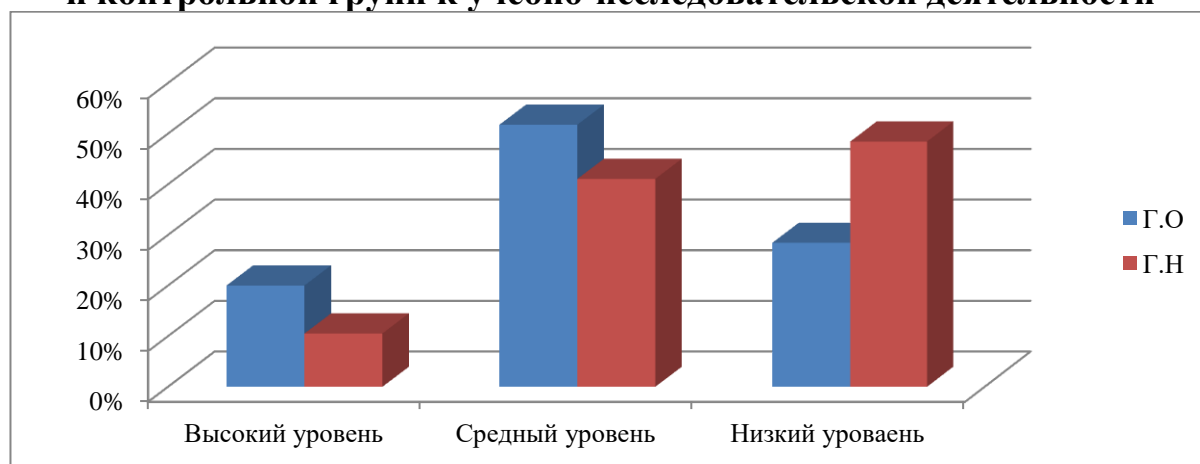
Результаты показали, что в экспериментальных группах наблюдаются заметные изменения, так как из 95 студентов высокий уровень подготовки выявлено у 19 человек (20%). В начале эксперимента этого показателя не было ни у одного студента. Средний уровень подготовки в начале эксперимента было у 2 студентов (2,1%), в конце эксперимента этот показатель был уже у 49 студентов (51,78%), низкий уровень подготовки к концу эксперимента показали всего 27 человек (28,42%).

В контрольной группе эти показатели таковы.

Действительно, в этой группе изменений мало по сравнению с экспериментальной группой. Высокий уровень активности в подготовке студентов к исследовательской деятельности в конце эксперимента показала эта группа, ибо в ней к 1 человеку в высокоактивной части её перешли 10 человек (8,69%), к 1 человек 39 человек, составив 33,91% от общего числа. Но, показатель низкой уровни подготовленности студентов этой группы намного больше, и с 113 человек (98,26%) снизился до 66 человек (57,39%).

Эти результаты отражены в приведенных диаграммах.

Уровень сформированности подготовки студентов экспериментальной и контрольной групп к учебно-исследовательской деятельности

Некоторые показатели, во время педагогической практики, в процессе решения текстовых проблем начальных классов изменились. Студенты, при составлении математических моделей текстовых задач показали особую заинтересованность, являющуюся основой формирования учебно-исследовательской деятельности. Упомянутые аспекты также проявились во время составления и анализа трафарета исследования курсовых работ. Так как, они при написании курсовых работ узнают о некоторых частях исследовательской деятельности: выявление гипотезы, определение проблем исследования, узнают о новых науках.

Исходя из этого, нами в процессе исследования было проанализировано 120 курсовых работ. Из этого числа 60 курсовых работ студентов

экспериментальной группы и 60 работ студентов группы контроля. Анализ курсовых работ показал, что общие законы исследования студенты экспериментальных групп использовали на 70% и контрольной группы – на 50%.

Также, одним из аспектов сформированной учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов в период освоения курса «Теории и практика решения текстовых задач» является самостоятельное решение текстовых задач. Как известно, по этому курсу два раза сдают экзамен. Экзамен проходит при посредстве тестовых заданий. Тестовые задания, в основном, состоят из трех частей.

В экспериментальных группах экзамен прошел по разработанной нами методике. Однако, в контрольных группах экзамен прошел как обычно по тестовой системе.

С начала формирующего этапа эксперимента мы организовали занятия, беря во внимание все формы учебной деятельности студентов, во время прохождения курса «Теория и практика решение текстовых задач». Согласно нашим наблюдениям, формирование учебно-исследовательской деятельности должно быть организовано на всех этапах обучения.

Основным критерием плодотворности нашей методической разработки является степень восприятия курса «Теория и практика решения текстовых задач» и сформированная учебно-исследовательская деятельность студентов.

Успешность студентов при решении текстовых задач связана с их активностью на всех практических занятиях, СРСПП, СРС, которая определяется по результатам рейтингов, отражена в следующей таблице:

Таблица 3

**Динамика развития активности студентов
экспериментальных и контрольных групп при освоении курса
«Теория и практика решения текстовых задач»**

Баллы	Рейтинг №1		Рейтинг №2		Рейтинг №3		Рейтинг №4	
	Экспериментальная	Контрольная	Экспериментальная	Контрольная	Экспериментальная	Контрольная	Экспериментальная	Контрольная
85-100	29,4	7,1	33,0	9,15	38,4	8,4	45,2	17,5
75-85	18,1	20,2	23,6	21,7	22,3	19,6	15,2	20,3
65-75	43,7	51,2	33,2	39,15	31,2	59,5	29,8	48,0
до 65	8,8	21,5	10,2	30,0	8,1	12,5	9,6	14,2

Анализ результатов рейтингов дал возможность увидеть преимущество разработанного нами метода в экспериментальных группах по сравнению с традиционными средствами обучения. И потому стало ясно, что

разработанная методика более плодотворна для формирования учебно-исследовательской деятельности при прохождении курса «Теория и практика решения текстовых задач».

Вышеприведенные результаты свидетельствуют о том, что студенты экспериментальных групп смогут использовать полученные знания при прохождении курса «Теория и практика решение текстовых задач», в новых ситуациях. Устойчивое отражение формирования учебно-исследовательской компетенции ещё и в том, что эти студенты могут их использовать при решении нестандартных текстовых задач, что проявилось при повторном выполнении СРС.

Теперь посчитаем состояние заучивания наизусть и его качество для каждого рейтинга.

Оценка «отлично» ставится при 85-100 баллах правильного ответа (это в соответствии с принятыми критериями порядка кредитного обучения); оценка «хорошо» ставится при 75-85 баллах правильного ответа; оценка «средняя» при 65-75 баллах правильного ответа; оценка «плохо» ставится при полученных до 65 баллах.

Качество выученного предложенного материала оценивается по количеству работ, получивших оценки «отлично» и «хорошо». В процентном отношении выученный материал и его качество студентами экспериментальных и контрольных групп оценены в ниже следующем виде (в соответствии с рейтингами).

Рейтинг №1

Процент успеваемости качеств знаний

$$W_{\text{экс}} = \frac{27+17+42}{95} 100\% = \frac{86}{95} 100\% = 90,5\% . V_{\text{экс}} = \frac{27+17}{95} 100\% = \frac{44}{95} 100\% = 46,31\% .$$

$$W_{\text{контр}} = \frac{10+23+57}{115} 100\% = \frac{90}{115} 100\% = 78,2\% . V_{\text{контр}} = \frac{10+23}{115} 100\% = \frac{33}{115} 100\% = 28,6\%$$

Рейтинг №2

$$W_{\text{экс}} = \frac{31+22+31}{95} 100\% = \frac{84}{95} 100\% = 88,42\% . V_{\text{экс}} = \frac{31+22}{95} 100\% = \frac{53}{95} 100\% = 55,78\% .$$

$$W_{\text{контр}} = \frac{11+25+45}{115} 100\% = \frac{81}{115} 100\% = 70,4\% . V_{\text{контр}} = \frac{11+25}{115} 100\% = \frac{36}{115} 100\% = 31,3\% .$$

Рейтинг №3

$$W_{\text{экс}} = \frac{35+21+30}{95} 100\% = \frac{86}{95} 100\% = 90,52\% . V_{\text{экс}} = \frac{35+21}{95} 100\% = \frac{56}{95} 100\% = 58,94\% .$$

$$W_{\text{контр}} = \frac{10+23+68}{115} 100\% = \frac{101}{115} 100\% = 87,8\% . V_{\text{контр}} = \frac{10+23}{115} 100\% = \frac{33}{115} 100\% = 28,7\% .$$

Рейтинг №4

$$W_{\text{экс}} = \frac{43+14+28}{95} 100\% = \frac{85}{95} 100\% = 89,47\% . V_{\text{экс}} = \frac{43+14}{95} 100\% = \frac{57}{95} 100\% = 60\% .$$

$$W_{\text{контр}} = \frac{25+19+55}{115} 100\% = \frac{99}{115} 100\% = 80,1\% . V_{\text{контр}} = \frac{25+19}{115} 100\% = \frac{44}{115} 100\% = 38,3\% .$$

Частично была проведена статистическая разработка рейтингов по методу Колмогорова – Смирнова. Результаты каждого рейтинга мы показали на основе этого метода.

Согласно существующим критериям можно сказать, что показатели экспериментальных групп во всех случаях, по процентному заучиванию и по качеству заучивания, по сравнению с контрольными группами, намного лучше.

Это подтверждается и результатами написанных курсовых и выпускных работ, а также результатами государственных экзаменационных комиссий, показавших, что студенты экспериментальных групп решают лучшетекстовые задачи по всем параметрам. Одновременно стало возможным определить твердость, понимание и глубину знаний студентов, полученных ими при прохождении курса “Теория и практика решения текстовых задач”. Это подтвердили результаты контрольных работ, СРС, полученные на протяжении учебного года в каждой экспериментальной группе для рейтингов. В каждую из этих работ заранее был включен определенный материал по формированию учебно-исследовательской деятельности, который необходимо было рассмотреть вместе с решением текстовых задач.

Результат учебной практики подтвердил, то цель не соответствует, если формирование учебно-исследовательской системной деятельности не проводится на всех этапах обучения. В целях плодотворности процесса организации учебно-исследовательской деятельности следует использовать всю разработанную методическую систему.

Таким образом, опыт подтвердил нашу гипотезу, что плодотворная и качественная организация формирования учебно-исследовательской деятельности при изучении курса “Теория и практика решения текстовых задач” должна быть организована в педагогических университетах.

Анализ критериальных, правовой подготовки будущих учителей к учебно-исследовательской деятельности мы представляем, как качество гармоничной личности, которая направляет систему ценностей будущих учителей на учебно-исследовательскую деятельность, также концептуальные знания о сущности, процессе и продуктах исследовательской деятельности.

В структуре подготовки будущих учителей начальных классов к исследовательской деятельности мы выделили четыре составных когнитивности:

- когнитивность мастерства, который является выразителем понимания требований и склонности к основам учебно-исследовательской деятельности и использование их в процессе профессиональной подготовки. Также заинтересованность в достижении высокого уровня в учебно-исследовательской деятельности.

- когнитивность когнитивизма, который выражает суммарность знаний, необходимых понятий учителю, направленных на проведение и решение исследовательских проблем в своей профессиональной деятельности.

- когнитивность активности, который является фактором укрепления мастерства и возможностей творческого внедрения результатов исследования в процесс обучения и воспитания. Названный когнитивность также указывает

на компетентность преподавателя в систематизации и восприятии новейших знаний, видов и форм деятельности.

- когнитивность рефлексивности, самооценки и самоанализа в личной деятельности охватывает все исследовательские этапы.

За основу оценки подготовки будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности во внимание были взяты нижеследующие критерии и показатели: положительное отношение к будущей профессиональной деятельности студента; понимание роли исследовательской деятельности в целях успешности в профессиональной деятельности; требования к решению исследовательских проблем в разных аспектах преподавательской деятельности; заинтересованность в поисках методических, близких по духу, решений разных трудных проблем; понимание роли “Теория и практика решения текстовых задач” (в форме исследовательской деятельности); когнитивность (общепедагогические, обобщенные знания; методологические знания и методические исследовательские проблемы, компетенция в подведении итогов исследования и понимание информации, постановка проблемы и поиск путей для достижения цели); методические знания (знание основных требований по подготовке результатов исследования, знания о различных исследовательско-педагогических методах); и т.д.

Критерии и уровень подготовки будущих учителей к учебно-исследовательской деятельности (низкий, средний, высокий) дают возможность контролировать опорные качественные, констатирующие, деятельные и рефлексивные когнитивность в процессе исследований по циклу математических дисциплин.

Привлечение будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности стало поводом к:

- формированию интереса исследовательских поисках при решении профессиональных проблем будущих учителей;

- пониманию роли исследовательской деятельности при построении профессиональной деятельности современных учителей;

- формированию интереса ко всем видам учебной деятельности у будущих учителей начальных классов при проведении исследовательско-научных и научно-методических работ;

- восприятию системы знаний по сущности процесса методических и математических исследований;

- выявлению предела внедрения курса “Теория и практика решения текстовых- задач” в процесс организации учебно-исследовательской деятельности преподавателя;

- формированию компетенций по использованию методов исследовательской деятельности в процессе профессионально-методической деятельности.

Таким образом, проведенный эксперимент по привлечению будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности в

процессе изучения курса “Теория и практика решения текстовых задач”, на наш взгляд, дает возможность внести ряд полезных предложений для плодотворности организации по подготовке будущих учителей:

1) Роль исследовательской деятельности в знакомстве студентов с рядом исследовательских компетенций заключена в том, что она приводит их в будущей профессиональной деятельности к цели.

2) Знакомство студентов с сутью компонентов исследовательской деятельности и готовность к учебно-исследовательской деятельности преподавателей являются необходимостью.

3) В системе высшего педагогического образования необходимо всесторонне использовать возможности математических и методических циклов с целью формирования интереса, склонности к учебно-исследовательской деятельности у будущих учителей начальных классов.

4) Необходимо использовать взаимосвязь различных форм обучения студентов, что является поводом привлечения их к исследовательской деятельности.

5) Необходимо использовать все процессы обучения проблемам поиска и исследовательских заданий, так как самое маленькое исследование направляет студентов к научным поискам.

6) В процессе формирования исследовательской деятельности у студентов необходимо широко использовать активные методы обучения (дискуссии, игры-загадки, эвристические беседы, прессконференции, методы круглого стола, информации и др).

7) Научно-исследовательские работы студентов должны быть систематическими, с учетом проведения исследования по темам, подобным следующим “Роль текстовых проблем в воспитании личности младших школьников” в форме курсовых и дипломных работ.

8) Постоянно должен проводиться контроль результатов оценке исследовательских работ студентов, а также уровень сформированности их исследовательской деятельности.

9) С целью достижения высокого уровня подготовки к решению текстовых задач, в учебный план должен быть включен курс “Теория и практика решения текстовых задач”, как дисциплина по выборам.

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ДИССЕРТАЦИОННОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ОТРАЖЕНЫ В СЛЕДУЮЩИХ ПУБЛИКАЦИЯХ:

I. Статьи, опубликованные в изданиях, включенных в Перечень ведущих рецензируемых изданий, рекомендованных ВАК при Президенте РТ и ВАК РФ::

[1-А]. Шукурзода Х.А., Раджабов Т.Б., Бегимов Х.Х. Использование методов анализа при решении текстовых задач начальных классов. //ISSN 2074-1847. Вестник Таджикского Национального университета. – Душанбе: 2017. №3/4. Часть 2. - С. 203-207 (на тадж. яз.).

[2-А]. Шукурзода Х.А., Бегимов Х.Х., Раджабов Т.Б., Давлатов Т. Формирование искусства математического моделирования у будущих учителей начальных классов в период обучения теории и практическому решению текстовых задач. // ISSN 2074-1847. Вестник Таджикского Национального университета.-Душанбе: 2018, №1. - С. 272-278 (на тадж. яз.).

[3-А]. Шукурзода Х.А., Раджабов Т.Б., Бегимов Х.Х. Формирование исследовательских умений у будущего учителя начальных классов при решении текстовых задач. // ISSN 2219-5408. Вестник Таджикского Педагогического университета. № 2(74). – Душанбе: 2018. - С. 34-37

[4-А]. Шукурзода Х.А. Будущему учителю начальных классов об реализации алгоритмической подходы к обучения математика. // ISSN 2708-5759. Вестник Таджикского Педагогического университета. (Серия 2. Педагогики и методики преаодавания гуманитарных и естественных дисциплин). № 3(13). – Душанбе: 2022. - С. 302-307.

[5-А]. Шукурзода Х.А. Будущим учителям начальных классов про использованию метода аналогии в обучении математике. // ISSN 2708-5759. Вестник Таджикского Педагогического университета. (Серия 2. Педагогики и методики преаодавания гуманитарных и естественных дисциплин). № 3(17). – Душанбе: 2023. - С. 202-210.

II. Статьи, опубликованные в других изданиях и журналах:

[6-А]. Шукурзода Х.А. Место текстовых проблем в математической подготовке школьников начальных классов. / Материалы республиканской научно-методической конференции на тему “Школьное обучение: реальность и возможности в условиях внедрения Стандарты нового поколения”, посвященной 55-летию организации кафедры методики начального обучения. – Душанбе: 2016. – С. 10-15 (в соавторстве, на тадж. яз.)

[7-А]. Шукурзода Х.А. Формирование и творческое дарование школьников начальных классов на уроках математики во время решения текстовых проблем. / Материалы республиканской научно-теоретической конференции на тему “Современный процесс обучения и воспитания в дошкольном образовании и охват: теория и практика”.– Душанбе: 2017. - С. 229-235 (в соавторстве, на тадж. яз.).

[8-А]. Шукурзода Х.А. Формирование мастерства и опыта у школьников начальных классов во время решения текстовых проблем. /Материалы республиканской научно-практической конференции на тему “Современные проблемы развития естественно-математических наук в Республике Таджикистан”, посвященная Году молодежи, 20-летию национального единства и 70 летию Отличника просвещения Республики Таджикистан, кандидату технических наук доценту Кадырову Б. А. – Душанбе: 2017. - С. 274-276 (в соавторстве, на тадж. яз.)

[9-А]. Шукурзода Х.А. Формирование творческого таланта у учащихся начальных классов при решении текстовых задач. / Сборник статей,

посвященный Годам развития села, путешествий и народных ремесел на тему «Актуальные проблемы обучения и воспитания подрастающего поколения».- Худжанд: 2019. - С. 49-52 (в соавторстве, на тадж. яз.).

[10-А]. Шукурзода Х.А. Формирование некоторых математических и методических компетенций у студентов при изучении дисциплины «Теория и практикум решения математических текстовых задач» в начальных классах. Материалы республиканской научно-практической конференции на тему «Обучение компетентности при профессиональной подготовке преподавателей общетехнических дисциплин», посвященной Году развития туризма, народных ремесел и получения чаканом между народного признания. – Душанбе: 2019. - С.95-99 (в соавторстве, на тадж. яз.)

[11-А]. Шукурзода Х.А. Формирование компетентности при решении текстовых задач начальных классов. / Материалы республиканской научно-практической конференции на тему «Соответствующие отношения при преподавании естественно-математических дисциплин: реальность и возможности в условиях их внедрения» по случаю 30-летия Государственной независимости Республики Таджикистан». – Душанбе: 2019. - С. 316-319 (в соавторстве, на тадж. яз.).

[12-А]. Шукурзода Х.А. Суть изучения процесса решения текстовых задач в начальных классах. / Материалы республиканской научно-методической конференции на тему «Проблемы склонности к накоплению знаний в процессе преподавания специализированных дисциплин в начальных классах». – Душанбе: 2019. - С. 32-37 (в соавторстве, на тадж. яз).

[13-А]. Шукурзода Х.А. Формирование аналитико-синтетических способностей учащихся начальной школы в процессе решения композиционных задач. / Республиканская научно-практическая конференция на тему «Актуальные вопросы математики и ее образования», посвященная двадцатилетию изучения и развития естественно- научных, точных и математических предметов в сфере науки и образования (2020-2040 гг.) и 70-летию Заслуженного деятеля Таджикистана, доктора педагогических наук, профессора А.Э. Сатторова. – Бохтар: 2020. – С. 316-318 (в соавторстве, на тадж. яз).

[14-А]. Шукурзода Х.А. Реализация компетентностной направленности в обучении математике будущих учителей начальных классов. /Материалы Республиканской научно-практической конференции профессоров и преподавателей, посвященной 30-летию Независимости Республики Таджикистан и 90-летию Таджикского государственного педагогического университета имени Садриддина Айни под названием «Семейная и супружеская жизнь в современном обществе» 20 ноября 2020 г. – Душанбе. – С. 128-131 (на тадж. яз).

[15-А]. Шукурзода Х.А. Особенности активизации учащихся начальной школы в процессе решения математических текстовых задач. / Роль Государственного педагогического университета Таджикистана имени Садриддина Айни в подготовке педагогических кадров и развитии системы

образования. «Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 30-летию государственной независимости Республики Таджикистан и 90-летию Таджикского государственного педагогического университета им. Садриддина Айни» (24-25 декабря 2021 г.)». - Душанбе: – С. 234-238 (на тадж. яз).

[16-А]. Шукурзода Х.А. Суть решения текстовых задач в обучении математике младших классов. МОРТ. ТГПУ имени Садриддина Айни. / Научно-практическая республиканская конференция «Инновационный подход к организации образовательного процесса в условиях внедрения новых образовательных стандартов», посвященная 30-летию независимости Республики Таджикистан. – Худжанд: 3-4 июня 2021 г. – С. 164-167 (в соавторстве, на тадж. яз).

[17-А]. Шукурзода Х.А. Методика формирования умений и навыков решения текстовых задач на уроке математики у учащихся начальной школы. МОРТ. ТГПУ имени Садриддина Айни. / Материалы Республиканской научно-практической конференции на тему: «Современные проблемы естественных и математических наук» и методика их обучения в учреждениях высшего профессионального образования» к 20-летию изучения и освоения естественнонаучных, точных и математических предметов в сфере науки и образования (2020-2040 гг.), 50-летию факультета физика. – Душанбе: 2021. – С. 190-195 (в соавторстве, на тадж. яз).

[18-А]. Шукурзода Х.А. Трансформация текстовых математических задач в процессе уроков математики в начальной школе. МОРТ. имени Садриддина Айни. / Международная научно-практическая конференция на тему «Роль естественно-математических наук и методов их преподавания в процессе ускоренной индустриализации страны», посвященная реализации «20 лет изучения и развития естественнонаучных, точных и математических предметов в области науки и образования (2020-2040 годы), а также четвертая стратегическая цель ускоренной индустриализации страны. 28. 05. 2022 г. – Душанбе, 2022. – С. 284-292. (в соавторстве, на тадж. яз).

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Шукурзода Хуршеди Абдумумин дар мавзуи «Ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар раванди омӯзиши назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа - PhD аз рӯйи ихтисоси 6D010200-назария ва методикаи таҳсилоти ибтидоӣ.

Вожаҳои калидӣ: ташаккул, фаъолият, таълимӣ-таҳқиқотӣ, муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ, назария, амалия, ҳалли масъалаҳои матнӣ, омодагии касбӣ-методӣ, донишҳои методологӣ, намудҳо, академӣ, донишҷӯён, таълими кредитӣ, коркарди методӣ, амалиётҳои фикрӣ, озмоиши педагогӣ.

Ҳадафҳои таҳқиқот: аз ошкоркунии имкониятҳо, асосноккунии назариявӣ ва амалан санҷидани шароитҳои ташкили фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ зимни омӯзиши «Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ».

Объекти таҳқиқот: раванди таълимӣ-тарбиявии таҳсилот оид ба омодагории муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар донишгоҳи омӯзгорӣ.

Методҳои таҳқиқот. Дар таҳқиқот методҳои истифодаи шудаанд, ки коркарди асосҳои методии ташаккули фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ зимни омӯзиши курси “Назария ва амалияи ҳалли масъалаҳои матнӣ” дар муассисаҳои таҳсилоти олии омӯзгорӣ таъмин менамояд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот аз инҳо иборат аст:

- моҳият ва мазмуни омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ ҳамчун сифати ҳамгирои шахсият, ки муаллимони оянда майли ворид шудан ба муҳити фаъолияти таҳқиқотӣ доранд, ошкор гардид;

- роҳу воситаҳои истифодаи таҷрибаи фаъолияти таълимӣ-таҳқиқотӣ дар раванди навиштани корҳои курсӣ ва рисолаҳои хатм коркарда шуд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот:

- маводи рисолаҳо метавонанд дар рушди системаи тақмили ихтисоси кадрҳои педагогӣ истифода кунанд;

- ҳамзамон ҳулосаҳои бадастомадаро ба мундариҷаҳои барномаҳои таълимӣ ва кор оид ба ҳалли масъалаҳои матнӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии омӯзгорӣ, китобҳои таълимӣ-методӣ ва маводи дидактикӣ барои донишҷӯён дохил карда шаванд.

Амалисозӣ ва паҳнкунии натиҷаҳои таҳқиқот: мазмуни асосӣ ва натиҷаҳои рисола бо иштироки муаллиф дар хонишҳои педагогии шаҳрӣ, ноҳиявӣ ва ҷумҳуриявӣ, дар конференсияҳои ҳарсолаи илмӣ-амалии ҳайати омӯзгорону профессорони Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ, Донишқадаи тақмили ихтисоси кормандони маориф (с. 2016-2021) баррасӣ шудаанд.

АННОТАЦИЯ

к автореферату диссертации Шукурзода Хуршеди Абдумумина на тему «Развитие учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов в процессе овладения теорией и практикой решения текстовых задач» на соискание ученой степени доктора философских наук – PhD по специальности 6D010200-теория и методика начального образования.

Ключевые слова: формирование, деятельность, учебно-исследовательская, будущие учителя начальных классов, теория, практика, решение текстовых задач, профессионально-методическая подготовка, методические знания, виды, академические, студенты, кредитное обучение, методическая обработка, мыслительные операции, педагогический эксперимент.

Задачи исследования: выявление возможностей, теоретическое обоснование и практически проверить условия организации учебно-исследовательской деятельности будущих учителей начальных классов при изучении «Теории и практики решения текстовых задач».

Объект исследования: учебно-воспитательный процесс подготовки будущих учителей начальных классов в педагогическом вузе.

Методы исследования: В исследовании использовались методы, обеспечивающие обработку методологических основ формирования учебно-исследовательской деятельности при изучении курса «Теория и практика решения текстовых задач» в высших учебных заведениях.

К научным новизнам исследования относятся:

- раскрытие сущности и содержание подготовки будущих учителей начальных классов к учебно-исследовательской деятельности как качество интеграции личности, заключающееся в том, что у будущих учителей возникает стремление войти в среду исследовательской деятельности;

- разработанные пути и средств использования опыта учебно-исследовательской деятельности в процессе написания курсовых и дипломных работ.

Практическая значимость исследования:

- материалы диссертации могут быть использованы при разработке системы повышения квалификации педагогических кадров;

- при этом полученные выводы должны быть включены в содержание образовательных программ и работ по решению текстовых задач в учреждениях высшего образования, учебно-методических пособий и дидактических материалов для студентов.

Внедрение и распространение результатов исследования: основное содержание и результаты диссертации с участием автора в городских, районных и республиканских педагогических лекциях, в ежегодных научно-практических конференциях преподавателей и профессоров Таджикского государственного педагогического университета имени Садриддина Айни, института профессионального развития работников образования (с. 2016 - 2021 гг.).

ANNOTATION

to the abstract of the dissertation of Shukurzoda Khurshedi Abdumumin on the topic "Development of educational and research activities of future primary school teachers in the process of mastering the theory and practice of solving text problems" for the degree of Doctor of Philosophy - PhD in the specialty 6D010200 - Theory and Methods of Primary Education.

Key words: formation, activity, teaching and research, future primary school teachers, theory, practice, solving text problems, professional and methodological training, methodological knowledge, types, academic, students, credit education, methodical processing, mental operations, pedagogical experiment.

The purpose of the study: to identify opportunities, theoretical substantiation and practically test the conditions for organizing educational and research activities of future primary school teachers in the study of "Theory and Practice of Solving Text Problems".

Object of study: the educational process of training future primary school teachers in a pedagogical university.

Research methods: The study used methods that ensure the processing of the methodological foundations for the formation of educational and research activities in the study of the course "Theory and practice of solving text problems" in higher educational institutions.

The scientific novelties of the research include:

- disclosure of the essence and content of the training of future primary school teachers for teaching and research activities as a quality of personality integration, which consists in the fact that future teachers have a desire to enter the environment of research activities;

- development of ways and means of using the experience of educational and research activities in the process of writing term papers and theses.

Practical significance of the study:

- dissertation materials can be used in the development of a system for advanced training of teaching staff;

- at the same time, the findings should be included in the content of educational programs and work on solving text problems in institutions of higher education, teaching aids and didactic materials for students.

Implementation and dissemination of research results: the main content and results of the dissertation with the participation of the author in city, district and republican pedagogical lectures, in the annual scientific and practical conferences of teachers and professors of the Tajik State Pedagogical University named after Sadridin Aini, the Institute for the Professional Development of Educators (p. 2016 - 2021).